

Anne Eğitim Programının Annelerin Ebeveynlik Bilgileri, Ebeveynlik Öz Yeterlikleri ve Çocuklarının Gelişimlerine Etkisi *

Hurşide Kübra Özkan Kunderacı ¹, Ayşe Belgin Aksoy ²

Öz

Bu araştırmanın amacı, 24-36 aylık çocuk sahibi anneler için uygulanan bir anne eğitim programının, annelerin ebeveynlik bilgisi ve ebeveynlik görevlerinde öz yeterlik algıları ile çocuklarının sosyal-kişisel, dil, ince motor ve kaba motor gelişimlerine etkisini incelemektir. Araştırma, karma bir modelde tasarlanmış olup müdahale desendir. Çalışma grubu, 11 deney grubu ve 11 kontrol grubundan oluşan toplam 22 anne ve çocuklarından oluşmuştur. Araştırma kapsamında, deney grubundaki annelere, 12 hafta süresince birebir Anne Eğitim Programı uygulanmıştır. Araştırma sonucunda uygulanan eğitim programının annelerin Etkili Ebeveynlik Bilgisi Ölçeği, Ebeveynlik Görevlerinde Öz Yeterlik Ölçeğinin ilgi-bakım, disiplin ve oyun alt boyutları ile ebeveynlik görevleri kontrol listesinin davranışsal öz yeterlik alt boyutu puanlarında anlamlı bir farklılık yarattığını göstermiştir. Ayrıca, deney ve kontrol grubundaki çocukların Denver Gelişim Tarama Testinin kişisel-sosyal, ince motor, dil ve kaba motor gelişim alt boyutlarına ilişkin son test-ön test fark puanlarının anlamlı farklılıklar gösterdiği belirlenmiştir. Annelerin programın sağladığı katkılara yönelik görüşlerinin ise en çok "anneye katkısı" ve "çocuğa katkısı" kategorileri altında toplandığı saptanmıştır. Çalışma sonucunda annelere uygulanan anne eğitim programının, annelerin çocuklarının gelişimine katkı sağlamanın yanı sıra, annelerin etkili ebeveynlik bilgisine ve ebeveynlik öz-yeterliklerine katkı sağladığı bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler

Anne eğitim programı
Ebeveynlik bilgisi
Ebeveynlik görevleri
Öz yeterlik
Erken çocukluk dönemi

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 15.01.2023

Kabul Tarihi: 29.08.2024

Elektronik Yayın Tarihi: 25.11.2024

DOI: 10.15390/EB.2024.12515

Giriş

Toplumun refahı açısından ebeveynlerin en önemli sorumluluklarından biri sağlıklı gelişim gösteren bireyler yetiştirmektir. Çocukların gelişim düzeylerine uygun çevresel şartların sağlanması ve bu düzeylere uygun yöntemlerle yaşama hazırlanması, optimal gelişimlerini desteklemek için kritik bir öneme sahiptir. Ebeveynler, çocuklarının fiziksel, ekonomik ve psikososyal ihtiyaçlarını karşılayarak, sağlıklı bir gelişim süreci için gerekli zemin hazırlarlar. Bu süreç, sevgi, ilgi, beslenme, giyecek, barınak ve sağlık hizmetleri gibi temel yaşam bileşenlerinin çocuklara sunulmasına dayanır (Smith, Perou ve Lesesne, 2002). Ebeveynlik uygulamaları ve görevleri, çocuğun yaş dönemine bağlı olarak değişkenlik

* Bu makale Hurşide Kübra Özkan Kunderacı'nın Ayşe Belgin Aksoy danışmanlığında yürüttüğü "Anne destek eğitim programının 24-36 aylık çocuğu olan annelerin ebeveynlik bilgileri ile görev öz yeterliklerine ve çocuklarının gelişimlerine etkisi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

¹ Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, Türkiye, hkozkan@aybu.edu.tr

² Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Türkiye, aksoya@gazi.edu.tr

gösterir ve bu süreç, bebeklik döneminden genç yetişkinliğe kadar uzanır. Ebeveynler, çocuklarının refahını artırmak amacıyla, çocuğun gelişim süreciyle uyumlu olarak kademeli olarak değişen ve birbirleriyle ilişkili görevler üstlenirler (Sanders ve Turner, 2018). Ebeveynlik, her yaş döneminde önemli bir rol oynasa da özellikle bebeklik ve erken yürüme dönemlerinde ebeveynlerin karşılaştığı görevler daha belirgin ve zorlu olabilir (Barnard ve Solchany, 2002). Bu dönemde, çocuğun fiziksel, bilişsel, iletişimsel ve duygusal gelişimi sürekli ve hızlı bir şekilde değişim gösterir. Her gelişimsel alanın normal kabul edilebilmesi, belirli görevlerin yerine getirilmesiyle değerlendirilir. Örneğin, normal fiziksel gelişim sürecinde bir çocuğun, belirlenen yaş aralıklarında başını kaldırma, yuvarlanma, emekleme, ayakta durma, yürüme ve koşma gibi motor becerilerini kazanması beklenir. Bu beceriler, çocuğun gelişimindeki önemli kilometre taşlarını temsil eder ve ebeveynlerin bu kilometre taşlarını tanıyabilmesi, sağlıklı yaşam tarzları geliştirmelerine ve çocuklarıyla etkili etkileşim kurmalarına yardımcı olur (Aldayel vd., 2020; Alhwoaimel vd., 2023). Dolayısıyla, çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarına uygun çevresel koşulların sağlanması, çocuğun gelişimsel izleminin yapılması ve uygun yöntemlerle yaşama hazırlanması, çocuğun optimal düzeyde gelişimi için hayati bir önem taşır (Ertem, 2011). Ebeveynlerin bir çocuğun gelişiminde yer alan süreçler hakkındaki bilgisi, tipik ve atipik gelişim arasında ayırım yapabilmek için önemlidir (Güven Baysal vd., 2023). Ebeveynlerin gelişimsel gecikmeleri veya anormallikleri erken dönemde tespit etme konusundaki bilgi ve becerileri, erken müdahale fırsatlarını artırabilir. Bu durum, çocuğun sağlık durumunun iyileştirilmesi ve hastalıkların önlenmesi açısından önemli bir etki sağlar. Dolayısıyla, ebeveyn bilgisi, çocukların sağlıklı gelişimini desteklemede ve aile ile sosyal çevreleriyle etkileşimlerini şekillendirmede önemli bir rol oynar (Aldayel vd., 2020; Bornstein, Cote, Haynes, Hahn ve Park, 2022).

Günümüz ebeveynlik araştırmaları, çocuk gelişimi ve yetiştirilmesinde ebeveynlik bilincinin önemini vurgulayan çalışmalarla giderek daha fazla odaklanmaktadır (Aldayel vd., 2020; Alhwoaimel vd., 2023; Al-Maadadi ve Ikhlef, 2015; Al-Qadri, Saraa, Boudouaia ve Nargiza, 2022; Bornstein, Yu ve Putnick, 2020; Bornstein vd., 2022; Chen, Tu, Huang ve Huang, 2021; Huang, Caughy, Genevro ve Miller, 2005; Zhong, He, Gao, Wang ve Luo, 2020). Dichtelmiller ve diğerleri (1992), ebeveynlik bilgisini, "bireyin çocuk gelişim süreçleri, bakım verme ve çocuk yetiştirme becerileri ile gelişimsel normlar konusundaki anlayışını içeren yetişkin sosyal bilişinin bir yönü" olarak açıklar. Bornstein (2006), ebeveynlerin gelişimsel bilgisinin çocuk gelişimi ve yetiştirme hakkında geniş bir bilgi yelpazesini kapsadığını ifade eder. Ebeveynlik bilgisi, çocukların biyolojik, fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamak için uygun yaklaşımlar hakkında bilgi sahibi olmayı; gelişimsel süreçler ve çocukların büyüdükçe elde ettikleri yetenekler ile başarıları hakkında gerçekçi bir anlayış geliştirmeyi ve çocuk sağlığını koruma, geliştirme ile çocuk hastalıklarıyla etkili bir şekilde başa çıkma stratejilerini kapsayan bir yapıdır (Bornstein vd., 2022; MacPhee, 2002; Zand vd., 2015).

Ebeveynlerin doğru ve etkili gelişimsel bilgiye sahip olmaları, çocuklarla sağlıklı ve destekleyici ilişkiler kurmada önemli bir rol oynamaktadır. Yapılan araştırmalar, ebeveynlerin çocuklarının gelişim süreçleri hakkındaki doğru bilgiye sahip olmalarının, ebeveyn-çocuk etkileşiminin kalitesini artırmanın yanı sıra çocukların gelişimlerine olumlu yönde katkı sağladığını göstermektedir (Conrad, Gross, Fogg ve Ruchala, 1992; Güven Baysal vd., 2023; Huang vd., 2005; Reich, 2005). Etkili gelişimsel bilgiye sahip ebeveynler, çocuklarının gelişimsel sorunlarını erken aşamada fark edebilir ve bu sorunlara yönelik etkili müdahalelerde bulunabilirler. Ayrıca, ebeveynler çocuklarının profesyonel yardım gerektirdiği durumları daha iyi tespit edebilir ve çocuklarının sağlık sorunlarını önleyerek sağlıklarını koruma konusunda daha etkin stratejiler geliştirebilirler (Bornstein vd., 2022; Chen vd., 2021; Kirkman, Dadds ve Hawes, 2018; Vally ve El Hichami, 2020; Zand vd., 2015). Batı ülkelerinde yapılan araştırmalar, çocuk bakımı ve müdahalelerinin sıklıkla annenin gözlemlerine dayanarak alındığını ve bu nedenle annenin çocuk gelişimi hakkındaki bilgisinin önemini vurgulamıştır. Ayrıca, çocuk doktorları genellikle gelişimsel dönüm noktalarını izlemek için ebeveynlerin gözlemlerine başvurur; ebeveynler bu gelişimsel adımları fark edebildiklerinde, doktorlarıyla etkileşimleri daha etkili hale gelir (Ertem vd., 2007; Reich, 2005). Bu bağlamda, ebeveynlerin çocuklarının fiziksel, dil, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimlerini gözlemlenmeleri, yeterli gelişimsel bilgiye sahip olmaları, gelişimsel gecikmeleri fark edebilmeleri ve erken dönemde uygun uyarılar ve destek sağlamaları büyük önem taşır (Güven

Baysal vd., 2023). Araştırmalar, ebeveynlik bilgisinin hem çocuğun olumlu gelişim çıktılarıyla hem de ebeveynlik öz yeterliliği ile ilişkili olduğunu göstermiştir (Conrad vd., 1992; Jones ve Prinz, 2005; Morawska, Winter ve Sanders, 2009; Sanders ve Woolley, 2005). Öz yeterlilik, bireyin bir davranışı gerçekleştirmek için gerekli bilgiye sahip olması ve bu davranışın çevresi tarafından nasıl değerlendirildiği ile ilgilidir. Ebeveynlik bağlamında ise, öz yeterlilik, ebeveynin hamilelik sürecinde ve sonrasında çocuğuna etkili bir şekilde ebeveynlik yapma yeteneğine dair inançlarını ifade eder (Binda ve Crippa, 2000; Coleman ve Karraker, 1997). Ebeveynlik bilgisi, ebeveynin öz yeterliliği, memnuniyeti ve ebeveynlik rollerine ilişkin olumlu öz algıları ile ilişkilidir (Bornstein vd., 2022). Ebeveynlik bilgisi yüksek olduğunda, öz yeterlilik ve ebeveynlik yeterliliği arasında olumlu bir ilişki gözlemlenirken, bilgi düşük olduğunda bu ilişki tersine dönebilir (Hess, Teti ve Hussey-Gardner, 2004). Bu bağlamda ebeveynlerin algıladıkları yeterlik düzeyinin, ebeveynlik becerileri ve kalitesi üzerinde önemli bir etkisi olduğu vurgulanmaktadır (Conrad vd., 1992).

Ebeveynlik bilgisi, ebeveynlerin çocuklarının davranışlarını daha doğru bir biçimde yorumlamalarına ve gelişimsel değişikliklere uyum sağlamak veya bu değişiklikleri tahmin etmek için gerekli bilişsel çerçeveyi oluşturmalarına olanak sağlar (Bornstein vd., 2022). Ancak, birçok ebeveyn çocuklarının gelişimine uygun davranışlar gösterme ve etkili etkileşim kurma konusunda ortak zorluklar yaşamaktadır (Sanders ve Woolley, 2005). Özellikle yürüme dönemindeki çocuklar özerklik kazanmaya başladıklarından, daha inatçı ve zorlayıcı davranışlar sergilemektedirler. Ebeveynler, çocuklarının davranışlarını yönetmeye çalışırken sıklıkla çatışma yaşamakta ve bu durum ebeveynlerin sorumluluklarını artırarak çeşitli sorunlara yol açmaktadır (Laible, Panfile ve Makariev, 2008). Bu bağlamda, ebeveynlerin çoğu kendilerini ebeveynlik becerilerinde geliştirmek ve özgüvenlerini artırmak için profesyonel destek ihtiyacı duyabilirler (Kirk, 2016). Aile eğitimi hizmetlerinin önemli bir bileşeni olan aile eğitim programları, ebeveynlerin ihtiyaç duyduğu konulara ve gelişim alanlarına yönelik çeşitli destekler sunarak aileleri güçlendirebilir. Dunst (1995) aile desteğini, "Aile destek programları; bireylerin kendisi için hareket etmesine izin verecek şekilde ve özellikle çocuk yetiştirme becerilerini güçlendiren girişimlere, bireyin ve ailenin işlevinin güçlendirilmesi konularına öncelik verir." şeklinde açıklar. Bu yaklaşım, program süreçlerinin dikkatli bir şekilde seçilmesinin ve oluşturulmasının önemini vurgular (Dunst, 1995; Smith vd., 2002). Uzmanlar tarafından gerçekleştirilen ev ziyaretleri ve sosyal destek ile ebeveynlik uygulamalarını geliştirmeye yönelik düzenlenen eğitim programları, ebeveyn-bebek ve yeni yürüyen çocuk etkileşimini desteklemede önemli bir rol oynar. Bu programlar, ebeveynlerin zihinsel ve psikolojik sağlığını olumlu yönde etkileyerek öz güvenlerini artırabilir ve depresyon belirtilerini azaltabilir. Ayrıca, ebeveynlerin okumaya yönelik motivasyonlarını artırır, çocuklarının eğitim süreçlerine aktif katılımlarını destekler ve ev ortamında yapılan iyileştirmelere katkıda bulunur (Gilinsky, 1981; Rafter ve Knickelbein, 2005; Richman, 2004, aktaran Levenstein ve Levenstein, 2008). Eğitimler, ebeveynlere daha doğru gelişimsel bilgiler sunarak, kendileri ve çocukları için daha gerçekçi beklentiler geliştirmelerine ve çocuklarına uygun gelişimsel yaklaşımlar göstermelerine yardımcı olur. Bu bağlamda aile eğitimleri, ebeveyn-çocuk etkileşiminin güçlendirilmesine, çocukların bütüncül gelişimlerine olumlu katkılar sağlar (Petch ve Halford, 2008). Literatürdeki çalışmalar, eğitim programlarının ebeveynlerin iletişimini güçlendirdiğini, ebeveynlik becerilerine yönelik öz güvenlerini ve öz yeterliliklerini artırdığını, kişisel gelişimlerini desteklediğini ve dolayısıyla çocuklarının gelişimlerini olumlu yönde etkilediğini göstermektedir (Allen vd., 2007; Ginandes ve Roth, 1973; Gomby, 2000, aktaran Levenstein ve Levenstein, 2008). Ayrıca, eğitim programlarının sonuçları, annelerin ebeveynlik bilgi düzeylerinin arttıkça bu bilgiyi ev ortamına ve ailedeki diğer üyelerle etkileşimlerine daha etkin bir şekilde yansıttıklarını ortaya koymuştur (Ekici ve Temel, 2023; Jeong, Franchett, Ramos de Oliveira, Rehmani ve Yousafzai, 2021). Bronfenbrenner'in kuramına göre, aile ilişkileri iki yönlü etkiler içerir ve aile üyeleri karşılıklı olarak birbirlerini doğrudan ve dolaylı bir şekilde etkiler. Ebeveynler, çocuklarının gelişimine doğrudan kurdukları etkileşimler yoluyla katkıda bulunur ve bu etkileşimlerin uzun süre boyunca tutarlı bir şekilde gerçekleşmesi gerekir (Tudge, Merçon-Vargas, Liang ve Payir, 2022). Kuramla paralel doğrultuda yapılan bu çalışma anne eğitim programı aracılığıyla annenin kendisini ve evdeki diğer üyeleri çocuğun gelişimi konusunda destekleyeceği dolayısıyla programın çocuğun gelişimine olumlu yönde katkı sağlayacağı için önemlidir.

Ebeveynlik bilgisinin ebeveynlik bilişleri ve uygulamaları, ebeveynlik öz yeterliği, çocukların gelişimi ve refahı, ayrıca klinik karar alma ve sağlık açısından önemi, bu araştırmanın yapılmasını teşvik eden temel faktörler arasında yer almaktadır. Çeşitli araştırmalar ve kurumlar, ebeveynlik bilgisinin etkisinin ebeveynler, çocuklar ve aile ilişkileri açısından kritik olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda, çocukların gelişimini iyileştirmek amacıyla ebeveynlerin gelişimsel kilometre taşları ve normlar hakkında bilgi sahibi olmaları ve bu doğrultuda çocuklarını destekleyen ebeveynlik rollerini geliştirmeleri gerektiği belirtilmektedir (Al-Qadri vd., 2022; Bornstein vd., 2020, 2022; Benasich ve Brooks-Gunn, 1996; Bond ve Burns, 2006; Bornstein ve Cote, 2004; Hess vd., 2004; Huang vd., 2005). Amerikan Psikoloji Derneği Çocuk ve Ergenlerle Kanıta Dayalı Uygulama Üzerine Görev Grubu, Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezleri ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından yayınlanan kanıta dayalı uygulama önerilerinde, ebeveynlik bilgisini desteklemek amacıyla çeşitli politika ve program girişimlerinin önemine dikkat çekilmektedir (National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine, 2016). Aile eğitim programlarında ebeveynlik bilgisine odaklanmak, ebeveynlerin çocuk gelişimi konusundaki bilgilerini ebeveynlik uygulama ve davranışlarıyla ilişkilendirmek açısından önemlidir (Okagaki ve Bingham, 2005). Çocuk gelişimi hakkında bilgili ebeveynlerin, uygun disiplin yöntemleri kullanma, ebeveyn-çocuk etkileşimlerini iyileştirme ve çocuklarının yaşlarına uygun beklentiler geliştirme olasılığı daha yüksektir (Huang vd., 2005). Bu bağlamda, ebeveynlik bilgisi ve öz yeterlilik üzerine odaklanan bu araştırma, Anne Eğitim Programı'nın ev merkezli olarak hazırlanması ve uygulanması yoluyla annelerin ebeveynlik bilgilerini destekleyeceği için önemli görülmektedir. Ayrıca, ailedeki diğer üyelerin çocuk gelişimi konusunda bilgilendirilmeleri sağlanacak ve eğitim programından alınacak dönütler, erken müdahale programlarının geliştirilmesine katkıda bulunacaktır. Yapılan bu araştırmanın, anne-çocuk etkileşimine yönelik bire bir gerçekleştirilen programların ülkemizde yaygınlaştırılmasına katkıda bulunacağı ve alan yazına ebeveynlik bilgisi ile öz yeterlilik açısından önemli bir katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Mevcut Çalışma

Ebeveynler, küçük çocukların birincil bakım verenleri olarak, ebeveynlik bilgisinin kapsamı ve kalitesinin çocukların gelişimini ve sağlığını iyileştirmede kritik bir rol oynadığını kabul etmektedirler. Bir bebeğin bakımıyla ilgili sorumluluklar kültürden kültüre değişiklik gösterse de birçok kültürde bebek bakımının öncelikli olarak anneye ait olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, annenin çocuğun gelişimindeki rolü eşsiz bir öneme sahiptir (Bornstein ve Güngör, 2018; Bornstein vd., 2022). Bebeklik ve yeni yürüme dönemindeki çocuklar için geliştirilen ebeveynlik programları, ebeveyn ve çocuk arasındaki etkili iletişimi ve etkileşimi güçlendirmek, sağlık, güvenlik ve bakım hizmetlerini sağlamak, çocuklara istenilen davranışları kazandırmak veya problem davranışları önlemek ve ebeveynlere çocuklarının gelişimi hakkında bilgi vermek gibi çeşitli amaçlarla uygulanmaktadır (Frydenberg, Deans ve Liang, 2014; Jeong vd., 2021). Bu eğitimler, ebeveynlerin çocuklarının bireysel farklılıklarına uygun özel gelişim ihtiyaçlarını ve tipik gelişim gösteren çocukların hangi gelişim düzeylerinde olmaları gerektiğini daha iyi anlamalarına yardımcı olur. Bu bilgi doğrultusunda, ebeveynler gelişimsel sorunları daha erken ve etkili bir şekilde fark edebilir ve çocuklarının gelişimini destekleyecek şekilde ev ortamını yeniden yapılandırabilirler (Donnalley, 2013). Ayrıca, ebeveynlik bilgisi ebeveynlerin çocuk sağlığını koruma, hastalıkları önleme, sağlık hizmetlerine ne zaman başvuracaklarını belirleme ve tıbbi hizmetleri etkili bir şekilde kullanma konusundaki kararlarına da rehberlik eder (Bornstein ve Cote, 2004; Bornstein ve Güngör, 2018; Bornstein vd., 2022).

Bu değerlendirmeler doğrultusunda annelerin, ebeveynlik becerilerini geliştirmeye, ebeveynlik bilgilerini artırmaya dolayısıyla yeni yürüme dönemindeki çocuklarıyla etkileşimlerinin kalitesini arttırmaya yönelik eğitim programlarının geliştirilmesi önemli görülmektedir. İlgili alan yazında ebeveynlik bilgisi ve öz yeterliliğe ilişkin yapılan araştırmalarda (Conrad vd., 1992; Elliott, 2007; Hess vd., 2004; Jeong vd., 2021; Jones ve Prinz, 2005; Morawska vd., 2009; Sanders ve Morawska, 2005) bu alanda daha fazla çalışma yapılmasına dikkat çekilmiştir. Yapılan çalışmalarda etkili ebeveynlik becerilerinin (Bornstein vd., 2020; Ertem vd., 2007; Guo, Morawska ve Filus, 2017; September, Rich ve Roman, 2016; Winter, Morawska ve Sanders, 2012a, 2012b) ebeveynlik stilleri, sosyoekonomik düzey, annenin öğrenim durumu gibi çeşitli değişkenlerle ilişkisinin incelendiği ya da etkili ebeveynlik ile

ebeveyn öz yeterliliği arasındaki ilişkinin (Elliott, 2007; Hess vd., 2004; Jones ve Prinz, 2005; Morawska, Filus, Haslam ve Sanders, 2017; Morawska vd., 2009) incelendiği çalışmalar çoğunlukla yer almaktadır. Bu bağlamda yapılacak bu çalışma annelerin hem çocuk gelişimiyle ilgili ebeveynlik bilgisine hem de ebeveynlik görevlerindeki öz yeterliklerine odaklanması ve bu değişkenlerin çocuğun gelişimiyle birlikte bir bütün olarak ele alınması açısından önemli görülmektedir. Bu doğrultuda, yapılacak bu çalışmada annelere uygulanacak anne eğitim programının 24-36 aylık çocuğu olan annelerin ebeveynlik bilgileri ile görev öz yeterliklerine ve çocuklarının gelişimlerine etkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Belirlenen bu genel amaç doğrultusunda şu alt amaçlara yanıt aranmıştır: (1) Anne eğitim programının annenin ebeveynlik bilgisi üzerinde etkisi var mıdır? (2) Anne eğitim programının annenin ebeveynlik görevlerindeki öz yeterliklerine ilişkin bakım-ilgi, disiplin, oyun ve rutinleri üzerinde etkisi var mıdır? (3) Anne eğitim programının annenin ebeveynlik görevlerine ilişkin davranışsal öz yeterlikleri ve öz yeterliliği düzenleme üzerinde etkisi var mıdır? (4) Anne eğitim programının 24-36 aylık çocukların kişisel/sosyal, dil, ince motor ve kaba motor gelişim alanları üzerinde etkisi var mıdır? (5) Annelerin anne eğitim programının katkılarına yönelik görüşleri nelerdir? Araştırmanın amacı kapsamında oluşturulan hipotezler aşağıda yer almaktadır.

- Anne eğitim programının annenin ebeveynlik bilgisi üzerinde olumlu yönde etkisi vardır.
- Anne eğitim programının annenin ebeveynlik görevlerindeki öz yeterliklerine ilişkin bakım-ilgi, disiplini, oyun ve rutinleri üzerinde olumlu yönde etkisi vardır.
- Anne eğitim programının annenin ebeveynlik görevlerine ilişkin davranışsal öz yeterlikleri ve öz yeterliliği düzenleme üzerinde olumlu yönde etkisi vardır.
- Anne eğitim programının 24-36 aylık çocukların kişisel/sosyal, dil, ince motor, kaba motor gelişim alanları üzerinde olumlu yönde etkisi vardır.

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Bu çalışmada, çalışma grubundan deney öncesi ve deney sonrası ölçümler elde edilerek değerlendirmeler yapılmıştır. Yapılan incelemelerde nicel ve nitel yöntemler birlikte kullanılmıştır. Bir çalışmada hem nitel hem de nicel verilerin birlikte kullanılması araştırma problemine ilişkin daha çok veri sunarak araştırmanın daha iyi anlaşılmasını sağlar (Creswell, 2014). Bu bağlamda araştırmanın modeli karma modelde olup müdahale desen olarak tasarlanmıştır. Karma model müdahale desen (intervention mixed methods) çalışmaları çerçevesinde nitel veriler müdahalenin geliştirilmesini desteklemek, müdahale sırasında sonucu etkileyebilecek bağlamsal faktörleri anlamak veya müdahale tamamlandıktan sonra sonuçları açıklamak için toplanır. Bu desende araştırmacılar okul, sınıf, ev vb. uygulama alanlarında müdahale içeren bir deney, uygulama veya programı test ederler (Fetters, Curry ve Creswell, 2013). Bu desen, birden çok bilgi kaynağından veri toplamayı ve birden çok perspektiften yorumlamayı içerdiği için (Nastasi vd., 2007), daha geçerli ve güvenilir bilgiler elde edilebilir. Yapılan bu çalışmada da “Anne eğitim programının” etkililiği değerlendirilmiştir.

Katılımcılar

Araştırmanın çalışma grubunu, 24-36 aylık çocukları olan anne ve çocuklar oluşturmuştur. Çalışma grubunun seçimi, amaçlı örnekleme yöntemleri arasından ölçüt örnekleme tekniği kullanılarak yapılmıştır (Büyüköztürk, Akgün, Karadeniz, Demirel ve Kılıç, 2013). Ölçüt kriterleri olarak, çocukların anne ve babası ile birlikte yaşaması, herhangi bir eğitim programına katılmamış olmaları, yaşlarının 24-36 ay arasında olması ve normal gelişim göstermeleri belirlenmiştir. Çocuğun normal gelişim göstermesi, yaşına uygun gelişimsel davranış sergilemesi ve tanılanmış bir gelişimsel yetersizlik veya gerilik bulunmaması olarak tanımlanmıştır. Çalışma, Ankara Halk Sağlığı Müdürlüğü'ne bağlı Keçiören Aile Sağlığı Merkezleri kayıtları kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Aile hekimlerinin kayıtlarında yer alan 24 aylık çocuklar listelenmiş ve her birine ulaşılarak araştırma hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmaya katılmak isteyen ailelerin evlerine gidilip görüşme yapılmış ve çalışmada kullanılacak materyallerin Gazi Bap birimi tarafından temin edileceği, eğitim sonunda kullanılan

oyuncak setlerinin ve öğretilen oyun etkinliklerinin bir kitapçık haline getirilerek hediye edileceği bilgisi verilmiştir. Annelere çalışma hakkında bilgi verildikten sonra yazılı izinleri alınmıştır. Ulaşılan kayıtlar doğrusunda çalışma grubunu 12 deney grubu ve 12 kontrol grubu olmak üzere 24 anne ve çocukları oluşturmuştur. Eğitim programının uygulanmasına başlanmadan önce bir anne Ankara'dan taşınması nedeniyle kontrol grubundan, bir anne ise sağlık durumu nedeniyle deney grubundan kendi istekleri ile ayrılmışlardır. Bu araştırmanın deney ve kontrol grubunda nihai şekilde 11'er anne ve çocuğu yer almıştır. Araştırmanın deney grubuna katılan çocukların %54.55'nin (n=6) kız, %45.45'inin (n=5) erkek, kontrol grubunu oluşturan çocukların ise %63.64'ünün (n=7) kız, %36.36'sının (n=4) ise erkektir. Çalışmaya katılan çocukların yaşları 24 ile 28 ay arasında dağılım göstermektedir. Tablo 1'de araştırmaya alınan annelere ve çocuklarına ilişkin bilgiler sunulmuştur.

Tablo 1. Çalışma Grubuna İlişkin Demografik Bilgiler

Demografik Özellikler	Alt Gruplar	Deney (n=11)		Kontrol (n=11)	
		n	%	n	%
Çocuğun cinsiyeti	Kız	6	54.55	7	63.64
	Erkek	5	45.45	4	36.36
Çocuğun yaşı	24 ay	1	9.09	7	63.64
	25 ay	2	18.18	4	36.36
	26 ay	3	27.27	2	18.18
	27 ay	4	36.36	4	36.36
	28 ay	1	9.09	1	9.09
Anne yaşı	25 yaş ve altı	1	9.09	2	18.18
	26-30 yaş	2	18.18	6	54.55
	31-35 yaş	5	45.45	1	9.09
	36-40 yaş	1	9.09	2	18.18
	41 yaş ve üzeri	2	18.18	-	-
Anne öğrenim durumu	Ortaokul	1	9.09	2	18.18
	Lise	8	72.73	6	54.55
	Lisans	2	18.18	3	27.27
Hamilelik yaşı	25 yaş ve altı	5	45.45	7	63.64
	26-30 yaş	5	45.45	4	36.36
	31-35 yaş	1	9.09	-	-
Annenin sahip olduğu çocuk sayısı	Bir çocuk	5	45.45	6	54.55
	İki çocuk	6	54.55	3	27.27
	Üç çocuk	-	-	2	18.18

Veri Toplama Araçları

Etkili Ebeveynlik Bilgisi Ölçeği

Etkili Ebeveynlik Bilgisi Ölçeği, Winter ve diğerleri (2012a) tarafından geliştirilmiş olup Özkan Kunduracı (2021) tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Ölçek, ebeveyn bilgisini dört geniş alanda değerlendirir. Bunlar, gelişimi destekleme (olumlu ilişkiler geliştirme, arzu edilen davranışlar için teşvik etme ve yeni beceriler ile davranışlar öğretme), etkili ebeveynlik kuralları (güvenli ve ilgi çekici bir ortam sağlama, olumlu bir öğrenme ortamı yaratma, gerçekçi beklentilere sahip olma ve ebeveyn olarak kendiyi ilgilenme), uygun disiplin kullanma ve davranış problemlerinin nedenleridir. Ölçekte, günlük yaşamlarında çocukla olan ilişkide karşılaştıkları veya karşılaşılabilecek olasılıkları olan 22 durum sorular halinde verilmiştir. Ölçekte, "İki ve üç yaşlarındaki iki çocuk tüm oyuncaklarını dağıtmışlardır. Oyuncaklar her yere dağılmıştır. Aşağıdakilerden hangisi anne-babalarının göstermesi gereken en etkili yaklaşımdır?", "İki buçuk yaşındaki çocuk boyadığı atın resmini göstermek için babasının yanına gelir. Bu durumda baba aşağıdakilerden hangisini söyleyerek çocuğunun yeni şeyler öğrenmesine yardımcı olabilir?" gibi sorular yer almaktadır. Ölçekte yer alan 22 madde çoktan seçmeli sorulardan oluşmakta ve sorulardan her birinin doğru cevabı olası dört cevaptan biridir. Yanlış cevaplanan sorular sıfır

puanlanırken, doğru cevaplara bir puan verilir. Ölçeğin yapı geçerliği incelemeleri sonrasında maddelerin ölçüm sonuçlarından elde edilen KR-20 güvenilirlik katsayısı 0,61 olarak bulunmuştur. Ölçeğin Türk kültürüne uyarlama çalışmasında yapılan dil, kuramsal ve istatistiksel geçerlik kanıtları ve güvenilirlik sonuçları birlikte ele alındığında, ölçeğin nihai 22 maddelik uyarlanmış formunun Türk kültüründe kullanıma uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Özkan Kunduracı, 2021). Bu çalışmada ölçek annelerin ebeveynlik bilgilerini ölçmek için kullanılmış olup birebir uygulanmış ve yaklaşık 12-15 dakika sürmüştür.

Ebeveynlik Görevlerinde Öz Yeterlik Ölçeğinin Kısa Formu

van Rijen, Gasanova, Boonstra ve Huijding (2014) tarafından, Ebeveynlik Görevlerinde Öz Yeterlik Ölçeği'nin kısa formu, yeni doğan ve dört yaş arası çocukların ebeveynlerinin öz yeterliklerini ölçmek amacıyla yeniden düzenlenmiş ve Özkan Kunduracı ve Aksoy (2021a) tarafından Türkçe'ye uyarlaması yapılmıştır. Ölçek, 24 maddeden oluşmaktadır ve ilgi-bakım (7 madde), disiplin (6 madde), oyun (7 madde) ve rutin (6 madde) olmak üzere dört alt boyuta sahiptir. Ölçekte yer alan maddeler, örneğin "Çocuğum, kendini sıkıntılı hissetmeye başladığında bunu fark edebilirim.", "Çocuğuma düzenli bir uyku saati belirleyemedim.", "Çocuğuma sınırlar koymak benim için oldukça kolaydır.", "Çocuğumla oyun oynayacak bir şeyler her zaman bulabilirim." vb. ilgi-bakım, disiplin, oyun ve rutin alt boyutlarını kapsamaktadır. Her madde, "kesinlikle katılıyorum"dan "hiç katılmıyorum"a kadar beş dereceli likert ölçeği ile değerlendirilmektedir. Toplam puanlar 24 ile 120 arasında değişmekte olup, yüksek puanlar güçlü öz yeterlik seviyesini göstermektedir. Ölçeğin Cronbach Alpha katsayıları, ilgi-bakım alt boyutu için .90, disiplin alt boyutu için .70, oyun alt boyutu için .81 ve rutin alt boyutu için .80 olarak hesaplanmıştır. Genel ölçek için Cronbach Alpha katsayısı ise .91 olarak belirlenmiştir. Özkan Kunduracı ve Aksoy (2021a) tarafından yapılan analizler, ölçeğin iki ve dört yaş arasındaki çocukların ebeveynlerinin öz yeterliklerini ölçmede geçerli ve güvenilir bir araç olduğunu ve gelecekteki araştırmalarda kullanılmasının uygun olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışmada, ölçek annelere birebir uygulanmış ve uygulama süresi yaklaşık 8-10 dakika sürmüştür.

Ebeveynlik Görevleri Kontrol Listesi

Ebeveynlik Görevleri Kontrol Listesi, ebeveynlerin görevlerine yönelik öz yeterliklerini değerlendirmek amacıyla Sanders ve Woolley (2005) tarafından geliştirilmiş ve Özkan Kunduracı ve Aksoy (2021b) tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Ölçeğin uyarlama süreci, öncelikle kaynak dilden hedef dile çevrilmesiyle başlamış, ardından uzman görüşleri, dilsel eşdeğerlik çalışmaları ve ön pilot uygulamalar gerçekleştirilerek Türkçe formuna son hali verilmiştir. Yapı geçerliliğini değerlendirmek amacıyla yapılan doğrulayıcı faktör analizi, ölçeğin iki alt boyuttan oluştuğunu göstermiştir. Analizde, faktör yük değerleri ve model-veri uyumunu belirten uyum indeksleri kullanılmıştır. Ölçek, davranışsal öz yeterlik (14 madde) ve öz yeterliği düzenleme (14 madde) olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte, "Çocuğunuzu uyandırıp yataktan kaldırırken, çocuğunuz öfke krizine girdiğinde, çocuğunuzun banyo yapmasına yardımcı olurken, çocuğunuz bağırduğunda, doktora gittiğinizde " gibi durumlar karşısında ebeveynlerin davranışların üstesinden gelmeye ilişkin öz yeterlik algısını ölçen maddeler yer almaktadır. Her bir madde, "Hiç üstesinden gelemem" den "Tamamen üstesinden gelebilirim"e doğru giden 1'den 5'e kadar puanlarla değerlendirilir. Yüksek puanlar, ebeveynlerin görevlerinde yüksek öz yeterlik inancını, düşük puanlar ise düşük öz yeterlik inancını gösterir. Ölçeğin Cronbach Alpha katsayıları; davranışsal öz yeterlik alt boyutu için 0.88, öz yeterliği düzenleme alt boyutu için 0.91 ve genel Cronbach Alpha katsayısı 0.94 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar, ölçeğin Türk kültürüne uyum sağladığını ve 24-48 ay arasındaki çocukların annelerinin öz yeterliklerini ölçmede geçerli ve güvenilir bir araç olduğunu ortaya koymaktadır (Özkan Kunduracı ve Aksoy, 2021b). Bu çalışmada, ölçek annelere birebir uygulanmış ve uygulama süresi yaklaşık 5-6 dakika sürmüştür.

Denver Gelişimsel Tarama Testi-II

Denver Gelişimsel Tarama Testi-II, Frankenburg ve Dodds tarafından 1967 yılında 0-6 yaş arasındaki çocukların bilişsel, sosyal-duygusal, dil ve motor gelişimlerini değerlendirmek ve gelişimsel açıdan risk altındaki çocukları belirlemek amacıyla geliştirilmiş bir gelişimsel değerlendirme aracıdır.

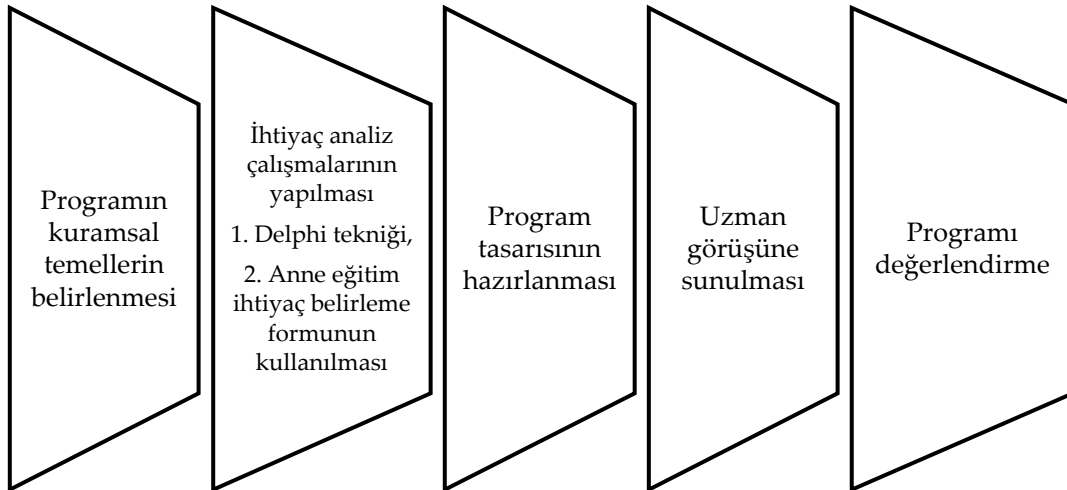
Testin Türkçe'ye uyarılma ve standardizasyon çalışmaları Yalaz, Anlar ve Bayoğlu (2009) tarafından gerçekleştirilmiştir. Denver II, toplam 116 madde içermektedir ve kişisel-sosyal, ince motor, dil ve kaba motor alt alanları olmak üzere dört gelişim alanında değerlendirme yapmaktadır. Test, çocuk ve bakım veren kişi ile birlikte birebir uygulanır ve çocuğun gelişim düzeyi, yaş grubundaki akranlarıyla karşılaştırılarak değerlendirilir. Yapılan güvenilirlik analizleri sonucunda, testin uygulayıcılar arası güvenilirliği .90, test-tekrar test güvenilirliği ise .86 olarak bulunmuştur (Yalaz vd., 2009). Bu çalışmada, test çocuklara araştırmacı tarafından birebir olarak uygulanmış ve uygulama süresi yaklaşık 20 dakika sürmüştür. Denver Testi-II bu çalışmada, çocukların gelişimlerini değerlendirmek için hızlı ve pratik uygulanabilen bir araç olduğu için tercih edilmiştir. Çalışma grubunu oluşturan 24 aylık çocukların dikkat sürelerinin sınırlılığı göz önünde bulundurulduğunda, Denver gelişim testinin madde sayısının çocukların dikkat süresiyle uyumlu olduğu ve çocukların dört farklı gelişim alanını değerlendirmede güvenilir bir ölçme aracı olduğu için bu çalışmada kullanılmıştır.

Görüşme Formu

Bu çalışmada, deney grubundaki annelerin programın katkılarına yönelik görüşlerini değerlendirmek amacıyla yarı yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu, anne eğitim programının etkinliğini değerlendirmek üzere geliştirilmiş ve bu form sunularak kapsam ve görünüş geçerliliği için konu hakkında uzmanlık ve deneyime sahip üç öğretim elemanının görüşlerine göre incelenmiştir (Merriam, 2015). Uzmanlardan gelen öneriler doğrultusunda, formdaki soruların açık uçlu ve kapsayıcı olmasına özen gösterilerek gerekli düzeltmeler yapılmış ve forma nihai hali verilmiştir. Formda, eğitim programının katkılarına, eğitim programında yer alan konulara ve gelecekte katılmak istedikleri eğitim programlarına ilişkin toplam beş soru yer almıştır. Sorular şunlardır: "Eğitim programının anneye, çocuğa ve evdeki diğer aile bireylerine ne gibi katkıları oldu?", "Eğitim programında yer alan konu/konulardan en fazla yarar sağladığınızı düşündüğünüz konular hangileridir? Nedenini açıklayınız.", "Eğitim programı üzerine diğer düşünce ve önerileriniz nelerdir?", ve "Gelecekte hangi konuda ve nasıl uygulanmasını düşündüğünüz bir eğitim programına katılmak istersiniz?". Görüşmeler, her bir katılımcı ile yaklaşık 15-20 dakika sürmüştür.

Anne Eğitim Programı

Araştırma kapsamında annelerin ebeveynlik bilgileri ve görevlerinde öz yeterlik düzeylerini artırmak ve çocukların gelişimlerini desteklemek için ev temelli anne eğitim programı oluşturulmuştur. "Anne eğitim programının" hazırlanması sırasındaki aşamalar Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. Anne Eğitim Programını Geliştirme Aşamaları (AEP)

Şekil 1' de gösterildiği gibi, programın geliştirilme süreci, kuramsal temellerin belirlenmesi, katılımcıların ihtiyaç analizlerinin yapılması, program tasarısının hazırlanması, uzman görüşüne sunulması ve programın değerlendirilmesi aşamalarını içermektedir. Çalışmada uygulanan Anne Eğitim Programı, Bandura'nın ebeveyn-çocuk etkileşiminin karşılıklı olduğunu vurgulayan sosyal

bilişsel öğrenme kuramı, Bronfenbrenner'in çocuğun çok katmanlı çevresi arasındaki etkileşimden etkilendiğini vurgulayan ekolojik sistemler kuramı ve aile üyelerinin davranışlarının ve etkileşimlerinin birbirlerini doğrudan etkilediğini vurgulayan aile sistemi modeli temel alınarak geliştirilmiştir. Bronfenbrenner'e göre, yaşamın ilk yıllarında, çocuğun karşılıklı ve sürekli bağ kurduğu kişilerle beklenen etkileşimin olması, çocuğun gelişimini olumlu yönde etkileyecektir (Levenstein ve Levenstein, 2008; Tudge vd., 2022). Bu doğrultuda çocukların gelişimini en üst düzeyde desteklemek, çocuğun yüksek yararını sağlamak, ebeveynlerin çocuklarını en iyi şekilde yetiştirmeleri için gerekli bilgi, beceri ve tutum kazanmalarına katkı sağlamak amacıyla çocuğun etkileşimde olduğu kişiye ve yetiştiği ev ortamına yönelik anne eğitim programı hazırlanmıştır. Yapılan bu çalışmada hazırlanan programın oturum konularında çocuğun ebeveynleri ile çevresinde bağ kurduğu diğer aile üyeleriyle sağlıklı etkileşimine ve içinde yetiştiği ev ortamının çocuğun gelişimine uygun şekilde düzenlemesine yönelik konulara yer verilmiştir. Bu bağlamda programın amacını, annelerin ebeveynlik bilgi ve becerilerini güçlendirerek, ebeveynlik görevlerine olan özgüvenlerini artırmak, ev ortamını çocuğun gelişimini destekleyecek şekilde yapılandırmasına yardımcı olmak, dolayısıyla çocuklarının bütüncül gelişimlerini olumlu ebeveynlik uygulamaları yoluyla desteklemeleri oluşturmaktadır.

Kuramsal temel belirlendikten sonra, ihtiyaç analiz çalışmaları yapılmış ve bu aşamada, çalışma grubunun özelliklerine uygun eğitim ihtiyaçlarını belirlemek amacıyla delphi tekniği ve Anne Eğitim İhtiyaç Belirleme Formu kullanılmıştır. Delphi tekniği, bir konu hakkında uzmanlar grubunun ortak görüşlerini almak için kullanılan bir yöntemdir ve bu yöntemle farklı bakış açlarına sahip bireylerin yüz yüze gelmeden bir problem durumuna yönelik uzlaşmaları sağlanır (Demirel, 2012). Bu çalışmada, eğitim programının içerik konularına ilişkin uzman görüşlerini belirlemek amacıyla aile eğitimi konusunda uzman sekiz öğretim üyesine birinci ve ikinci Delphi anketleri gönderilmiştir. Uzmanlara ilk aşamada, anne eğitim programındaki oturumların konusunu belirlemeye yönelik birinci delphi anketi gönderilmiş ve mümkün olduğu kadar çok sayıda konu listeleyip göndermeleri istenmiştir. Uzmanlardan gelen birinci delphi anketinin sonuçları bir araya getirilmiş ve uzmanlar tarafından 28 konunun belirtildiği belirlenmiştir. Belirtilen konular maddeler halinde sıralanarak, her bir maddeye 1 (Hiç katılmıyorum) 'den 7 (kesinlikle katılıyorum) 'ye doğru giden bir puanlama verilmiştir. Hazırlanan ikinci delphi anketi uzmanlara tekrar gönderilmiştir. Uzmanların verdikleri dönütlere göre ikinci Delphi anketinde yer alan konulara ilişkin betimsel istatistiksel sonuçlar çıkartılmıştır. Yapılan istatistiksel sonuçlar uzmanlara gönderilmiş, uzlaşma sağlanmış ve anket tekrarına gereksinim olmadığı belirlenmiştir. Delphi çalışması sonuçlarına göre uzmanların sekiz konuda görüş birliğine vardıkları belirlenmiştir. İhtiyaç belirleme çalışmasının ikinci aşamasında, Anne Eğitim Programına yönelik annelerin gereksinimlerini ve beklentilerini belirlemek amacıyla "Anne Eğitim İhtiyaç Belirleme Formu" geliştirilmiştir. Formda, anne ve çocuğa ait kişisel bilgiler, eğitim programına ilişkin beklentiler ve delphi tekniğiyle belirlenen program konuları yer almaktadır. Form, 24-36 aylık çocuğu olan 103 anneye uygulanmıştır. Uygulama sonuçlarına göre, annelerin %81,6'sı çocuklarının gelişimi ile ilgili bir eğitime ihtiyaç duyduklarını ve 12 hafta sürecek olan "Anne Eğitim Programı"na katılmak istediklerini belirtmiştir.

İhtiyaç belirleme çalışmaları sonrasında, program tasarımının hazırlanmasına başlanmış ve hedefler ile içerikler oluşturulmuştur. Hedeflerin aşamalı olarak sınıflandırılmasında Bloom'un Taksonomisi kullanılmış ve hedefler kolaydan zora, basitten karmaşığa doğru sıralanmıştır. Oturumlar sonunda çocuklara yönelik hazırlanan oyun etkinliklerinin göstergeleri, 0-36 aylık çocuklar için Milli Eğitim Bakanlığı MEB eğitim programı (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2013) temel alınarak oluşturulmuştur. Gelişim göstergeleri belirlenirken, çocuğun sosyal-duygusal, bilişsel, dil, kaba ve ince motor gelişim alanlarını dengeli bir şekilde desteklemeye özen gösterilmiştir. Annelerin çocuklarıyla kolaylıkla oynayabileceği ve oyunu çeşitlendirebileceği etkinliklere yer verilmiştir. Programın oturum içerikleri modüler programlama yaklaşımı benimsenerek düzenlenmiş ve konular öbekler halinde gruplanmıştır. İçerik düzenlenirken; olaylardan kavramlara, yakın çevreden uzağa, günümüzden geçmişe, somuttan soyuta, basitten karmaşığa doğru bir sıralama izlenmiş ve çalışma grubundaki bireyler için anlamlı olması sağlanmıştır (Demirel, 2012). Oturumlarda öğretim yöntemleri olarak anlatma, örnek olay, tartışma, problem çözme ve gösterip-yaptırma yöntemleri kullanılmıştır. Öğretme

teknikleri arasında ise soru-cevap, rol oynama, oyun, drama, demonstrasyon ve hikaye tamamlama teknikleri tercih edilmiştir. Bu doğrultuda, her oturumun ilk bölümünde konu anlatımı, ikinci bölümünde ise anneye çocuğuyla oynayabileceği iki oyun etkinliği yer almıştır.

Hazırlanan anne eğitim programında yer alan oturumların amaç ve kazanımları, kullanılan yöntem ve teknikleri, materyalleri ve değerlendirmenin uygunluğu için yedi uzmandan görüş alınmıştır. Bu doğrultuda altı çocuk gelişimi ve eğitimi alanında öğretim üyesi ve bir eğitimde program geliştirme programında uzman olarak görev yapan yedi uzmanın görüşlerini almak için uzman görüş formu oluşturulmuştur. Formda, oturum konularının amaç ve kazanımlarının içerik ile uyumlu olması, sorulan soruların konulara uygunluğu, verilen örnek olayların konuyla bütünlük sağlaması, oturumlar arasındaki geçişlerin uygunluğu, oturumların kendi içinde bütünlük oluşturması, annelere verilen yönergelerin açıklığı ve çocuklara yönelik hazırlanan oyun etkinliklerinin çocukların gelişim düzeyine uygunluğu gibi kriterlere ilişkin sorular yer almıştır. Uzmanlardan, formdaki soruları “uygun”, “kısmen uygun” ve “uygun değil” olarak değerlendirmeleri ve önerilerini varsa belirtmeleri istenmiştir. Uzman görüşleri doğrultusunda, “24-36 aylık çocuğun gelişim özellikleri” konusuna üç oturumda yer verilmesi, anneyi aktif kılan yöntem ve tekniklerin artırılması ve oturumlarda video, görsel, hikaye gibi duyuşsal materyallerin daha fazla kullanılması gibi öneriler dikkate alınmış ve gerekli düzenlemeler yapılarak program uygulanmaya hazır hale getirilmiştir. Program geliştirme aşamaları sonucunda “Anne Eğitim Programı”nda yer alan 12 oturumun konusuna ilişkin bilgiler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Anne Eğitim Programında Yer Alan Oturumlara İlişkin Bilgiler

Oturumlar	Oturum konusu	Oturum sonunda yer alan oyun etkinliklerinin adı	Oyunun desteklediği gelişim alanı*
1. Oturum	Tanışma ve Programın Tanıtımı	<ul style="list-style-type: none"> Meyve mi Sebze mi? 1,2,3 Ayaklarına Dokun 	Bilişsel, dil, sosyal-duygusal gelişim
2. Oturum	Anne Baba Olmak	<ul style="list-style-type: none"> Gösteri Performansı Batıyor, yüzüyor 	Kaba motor, bilişsel, dil gelişimi
3. Oturum	24-36 Aylık Çocuğun Gelişim Özellikleri “Fiziksel ve Motor Gelişim”	<ul style="list-style-type: none"> Çoraptan Top Yapalım Güm Güm Vuralım 	Sosyal-duygusal, kaba motor, ince motor gelişim
4. Oturum	24-36 Aylık Çocuğun Gelişim Özellikleri “Bilişsel ve Dil Gelişimi”	<ul style="list-style-type: none"> Renk Kutuları Sandal Gezintisi 	Bilişsel, ince motor, sosyal-duygusal gelişim
5. Oturum	24-36 Aylık Çocuğun Gelişim Özellikleri “Sosyal/Duygusal Gelişim”	<ul style="list-style-type: none"> Rüzgar gibi Özgürüm Oyuncağım Nerede? 	Sosyal-duygusal, kaba motor, dil gelişimi
6. Oturum	Çocuğun Temel Gereksinimleri ve Karşılanması	<ul style="list-style-type: none"> Kulüp Sandviç Boncuk Dizelim 	Sosyal-duygusal, bilişsel gelişim, ince motor gelişimi
7. Oturum	Çocuk, Sağlık ve Güvenlik	<ul style="list-style-type: none"> Oyuncak Ayı Spor Günü Yap-Boz Yapalım 	Kaba motor ,ince motor bilişsel gelişim
8. Oturum	Çocuk ile İletişim Kurmak	<ul style="list-style-type: none"> Hayvanları Taklit Ediyorum Ayak izleri 	Dil, bilişsel, kaba motor gelişim
9. Oturum	Çocuk ve Davranış Yönetimi	<ul style="list-style-type: none"> Hedef Topu Kitap Okuyorum 	Bilişsel, kaba motor, dil gelişimi
10. Oturum	Çocuk ve Oyun	<ul style="list-style-type: none"> Basamak Taşları Atlar Ormanda 	Sosyal-duygusal, kaba motor, ince motor gelişim
11. Oturum	Oyuncak ve Oyun Materyali Hazırlama	<ul style="list-style-type: none"> Üstünde, Altında Tahmin Et 	Bilişsel, kaba motor, dil gelişimi
12. Oturum	Değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> Anahtarlar Resim Yapıyorum 	Bilişsel, kaba motor, ince motor gelişim

* Oyun etkinliklerinde, gelişim göstergelerinin ağırlıklı olarak desteklediği gelişim alanları belirtilmiştir.

Tabloda görüldüğü üzere, yapılan çalışmalar sonucunda “Anne Eğitim Programı”; tanışma ve programın tanıtımı, anne baba olmak, 24-36 aylık çocuğun gelişim özellikleri (fiziksel ve motor gelişim, bilişsel ve dil gelişimi, sosyal/duygusal gelişim), çocuğun temel gereksinimleri ve karşılanması, çocuk, sağlık ve güvenlik, çocuk ile iletişim kurmak, çocuk ve davranış yönetimi, çocuk ve oyun, oyuncak ve oyun materyali hazırlama ve değerlendirme olmak üzere 12 oturumdan oluşmuştur. Bununla birlikte programda, her oturum sonunda annenin çocuğuyla oynayabileceği iki oyun etkinliğine yer verilmiş ve oyunların desteklediği gelişim alanlarının eşit dağılmasına dikkat edilmiştir. Programdaki oturumlarının içeriğine ilişkin bilgiler Şekil 2’de sunulmuştur.

Şekil 2. Programdaki Oturumların İçeriği

Süreçler

Araştırmanın uygulanmasında şu aşamalar izlenmiştir. İlk aşamada çalışma grubundaki annelerden randevu alınmış ve ev ziyaretlerine gidilmiştir. Annelere aydınlatılmış onam formu doldurtularak çalışma hakkında ayrıntılı bilgi verilmiş ve araştırmanın ön testleri annelere ve çocuklarına uygulanmıştır. Çocuklara Denver gelişim testi çocukların boyuna uygun bir masa veya sehpa karşılıklı oturularak gerçekleştirilmiş ve her uygulama 15-20 dakika sürmüştür. Çocuklara test uygulandıktan sonra annelere doldurmaları için araştırma kapsamında kullanılan Etkili Ebeveynlik Bilgisi Ölçeği, Ebeveynlik Görevlerinde Öz yeterlik Ölçeğinin Kısa Formu ve Ebeveynlik Görevleri Kontrol Listesi verilmiş ve doldurmaları istenmiştir. Annenin rahat bir şekilde ölçekleri doldurmaları için araştırmacı çocukla birlikte oyunlar oynamıştır. Annelere, bir sonraki ev ziyaretinin gerçekleştirileceği ve çalışmanın devam edeceği bilgisi verilmiş, ardından teşekkür edilerek ziyaretler tamamlanmıştır. Her bir ev ziyareti yaklaşık bir saat sürmüştür. Çocuklar ve annelere ait ön test uygulamaları tamamlandıktan sonra, formlara kayıt numarası verilmiş ve formlar düzenli bir şekilde dosyalanmıştır.

Ön testler toplandıktan sonra eğitim programı deney grubundaki annelere araştırmacı tarafından 12 hafta boyunca uygulanmıştır. Anneler program için uygun oldukları zamanı belirtmişler ve haftalık program oluşturulmuştur. Bu çizelgeye uygun şekilde annelerin evine gidilmiş ve uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Her oturum yaklaşık bir saat sürmüştür. Her oturumun ilk 30 dakikası, anneye oturumun konusu ile ilgili bilgiler soru-cevap, rol oynama, anlatım, oyun, drama, örnek olay, demonstrasyon teknikleri kullanılarak anlatılmıştır. Konu anlatımı sonrasında da anneye

çocuğuyla oynayabileceği iki oyun etkinliği gösterilmiştir. Oyunlar önce anneye model olmak amacı ile çocukla birlikte oynanmış daha sonra annenin çocuğuyla oynaması sağlanmıştır. Program sürecinde kullanılan materyaller Gazi Üniversitesi bilimsel araştırmalar birimi tarafından temin edilmiş ve çalışma grubundaki her çocuk ile anneye verilmiştir.

Program uygulaması bittiğinde, deney grubu ve kontrol grubundaki anneler ile çocuklarına son testler uygulanmıştır. Deney grubundaki annelerle yarı yapılandırılmış görüşmeler de yapılmıştır. Son test uygulamaları da annelerin evinde birebir şekilde gerçekleştirilmiştir. Son test uygulamasında, kontrol grubundaki çocuklara araştırma sürecinde kullanılan oyuncak setleri ve iki-üç yaş çocuklar için etkinlik kitapçığı hediye edilmiştir. Çocuklar ve annelere ait son test uygulamaları tamamlandıktan sonra formlara kayıt numarası verilerek birlikte dosyalanmıştır. Son testlerin uygulanmasından beş hafta sonra ise, kalıcılık için testler deney grubundaki annelere ve çocuklara tekrar uygulanmıştır. Annelere ve çocuklara teşekkür edilerek çalışma sonlandırılmıştır.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada, deney ve kontrol grubundaki birey sayıları göz önüne alındığında parametrik olmayan istatistiksel tekniklerin kullanılması tercih edilmiştir. Bu tercih, örneklem büyüklüğünün küçük olduğu durumlarda veya parametrik testlerin uygulanabilmesi için gerekli varsayımların karşılanmadığı durumlarda parametrik olmayan testlerin daha uygun olmasından kaynaklanmaktadır (Pallant, 2007). Çalışmada, deney ve kontrol gruplarından elde edilen ön test ve son test puanları ile deney grubuna uygulanan kalıcılık testlerinden elde edilen puanlar analiz edilmiştir. Deneyin etkisini belirlemek için istatistiksel anlamlılık testleri uygulanmadan önce, deney ve kontrol gruplarının araştırmada incelenecek değişkenler açısından dengeli olması gerekmektedir (Campbell, Stanley ve Gage, 1963). Veri analizinin ilk aşamasında, deney ve kontrol gruplarının ön test puanlarına ilişkin betimsel istatistikler hesaplanmış ve ön test puanları arasındaki farkın istatistiksel anlamlılığı Man-Whitney U testi ile değerlendirilmiştir (Field, 2005). Yapılan analizler sonucunda, ön test puanlarının deney ve kontrol grupları arasında anlamlı bir fark göstermediği ve bu grupların ilgili değişkenler açısından denk olduğu bulunmuştur.

Veri analizinin ikinci aşamasında, deney ve kontrol gruplarının ön test ve son test puanları arasındaki istatistiksel anlamlılık Wilcoxon işaretli sıralar testi ile değerlendirilmiştir. Bu test, ilişkili iki ölçüm seti arasındaki farkların anlamlılığını belirlemek amacıyla kullanılmakta olup, bağımlı örneklem t testinin parametrik olmayan alternatifidir (Field, 2005). Ayrıca, kalıcılık testlerinden elde edilen puanların son test puanlarından anlamlı olarak farklı olup olmadığını belirlemek için de Wilcoxon işaretli sıralar testi uygulanmıştır. İstatistiksel olarak anlamlı bulunan sonuçların pratik etkilerini değerlendirmek amacıyla etki büyüklükleri hesaplanmıştır. $z/\sqrt{N}$ formülü, etki büyüklüklerinin hesaplanmasında kullanılmış olup, etki büyüklükleri 0,1 küçük etki, 0,3 orta etki ve 0,5 büyük etki olarak yorumlanmıştır (Pallant, 2007).

Araştırmada nitel verileri olan annelerin programın katkılarına yönelik görüşlerinin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır (Miles ve Huberman, 2014). Nitel verilerin analizine başlamadan önce, görüşme kayıtları araştırmacılar tarafından transkript edilerek Microsoft Word programına aktarılmış ve formlara numaralar verilerek kodlanmıştır. Annelerin verdiği yanıtlar, kodlamalar şeklinde gruplanarak belirli kategoriler oluşturulmuştur. Bu aşamada, veriler belirli bir sistematik içinde düzenlenmiş ve bulgular tanımlayıcı bir biçimde sunulmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Analiz sürecinde sistematikliği sağlamak amacıyla veriler, “annelerin programın katkılarına yönelik görüşleri” ve “annelerin programın konularına yönelik görüşleri” şeklinde iki ana kategoriye ayrılmıştır. İlişkili soruların analizleri aynı tabloda sunulularak bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır. Verilerin geçerliliğini artırmak için annelerin görüşlerinden örnekler verilmiş ve analiz güvenilirliğini sağlamak için kodlayıcı güvenilirliği hesaplanmıştır. Bu kapsamda, rastgele seçilen beş görüşme metni iki bağımsız kodlayıcı

tarafından ayrı ayrı incelenmiş ve belirlenen kategorilere göre yeniden analiz edilmiştir. Görüşme metinlerinde gözlenen görüş ayrılıkları ve görüş birliği frekansları hesaplanmış ve araştırmacılar arasındaki güvenilirlik %94 olarak bulunmuştur. Güvenirlik formülüne göre, %70'in üzerindeki sonuçlar değerlendiriciler arasında yeterli güvenilirlik sağlandığını göstermektedir (Miles ve Huberman, 2014).

Etik Konular

Araştırmanın yürütülmesi için ilk adım olarak Gazi Üniversitesi Etik Kurulu'ndan onay alınmıştır. Etik izinlerin tamamlanmasının ardından, uygulama aşamasına geçilmiştir. Bu süreçte, Aile Sağlığı Merkezleri ile gerekli görüşmeler yapılmış ve merkezlerin kayıtları kullanılarak çalışma grubu belirlenmiştir. Katılımcı annelerle ev ziyaretleri gerçekleştirilen süreçte, aydınlatılmış onam formu sunulmuş ve annelerden yazılı izinler alınmıştır. Formlarda, toplanan bilgilerin yalnızca araştırma amacıyla kullanılacağı ve sürecin tamamen gönüllülük esasına dayalı olduğu vurgulanmıştır. Araştırmanın gizliliği sağlamak amacıyla, çocuklar ve anneler hakkında toplanan kişisel bilgiler, kod isimler kullanılarak gizlenmiştir.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde elde edilen bulgular tablolar ve şekiller halinde sunulmuştur.

Program Etkililiğini Değerlendirmeye Yönelik Nicel Bulgular

Tablo 3'te deney ve kontrol gruplarından elde edilen ön test puan ölçümleri ve son test puan ölçümleri ile deney grubuna uygulanan kalıcılık testlerinden elde edilen puan ölçümlerine ilişkin betimsel istatistiklere yer verilmiştir.

Tablo 3. Ölçme Araçlarından Elde Edilen Ön Test, Son Test ve Kalıcılık Testi Puanlarına İlişkin Betimleyici İstatistikler

Ölçek	Alt boyutlar	Deney Grubu						Kontrol Grubu			
		Ön test		Son test		Kalıcılık		Ön test		Son test	
		$\bar{X}$	ss	$\bar{X}$	ss	$\bar{X}$	ss	$\bar{X}$	ss	$\bar{X}$	ss
Ebeveynlik	İlgi-bakım	31.45	1.69	33.27	1.42	32.91	1.76	30.73	2.10	32.09	1.87
Görevlerinde	Disiplin	15.27	3.00	18.09	2.70	19	2.19	17.55	3.36	15.55	2.66
Öz Yeterlik	Oyun	22.91	4.23	26.09	2.59	26.18	3.74	23.91	4.16	23.64	2.69
Ölçeği	Rutin	22.00	2.45	23.18	1.33	26.09	2.98	24.36	2.62	22.27	3.50
Ebeveynlik	Davranışsal	55.82	6.15	61.36	4.34	63.27	5.22	59.91	5.84	58.73	6.25
Kontrol Listesi	öz yeterlik										
	Öz yeterliği düzenleme	52.00	7.77	56.27	6.92	61	5.71	55.09	4.66	53.91	5.20
Ebeveyn Bilgisi Ölçeği		13.55	2.30	16.27	1.90	16.18	1.99	13.82	2.75	14.45	3.11
Denver Gelişim Testi	Kişisel-Sosyal	13.91	0.83	16.27	0.65	16.36	0.67	14.55	0.82	16.27	0.47
	İnce motor	10.82	1.17	12.91	0.83	13.09	0.54	10.91	0.70	12.36	0.50
	Dil	28.82	1.83	32.82	2.09	33.45	1.81	28.09	2.12	30.82	1.78
	Kaba motor	13.73	1.19	16.00	1.10	16.09	1.04	13.55	1.04	15.18	0.98

Tablo 3'teki sonuçlar incelendiğinde, deney ve kontrol gruplarının ön test ve son test puanları arasında farklılıkların olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, deney grubundan elde edilen son test puanlarının ön test puanlarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4'te deney ve kontrol grubu Etkili Ebeveynlik Bilgisi Ölçeğine ilişkin elde edilen son test-ön test puan farklılıklarının istatistiksel bakımdan anlamlı olup olmadığını belirlemek amacı ile yapılan ilişkili ölçümler için Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 4. Annelerin Etkili Ebeveynlik Bilgisi Ölçeği Ön Test ve Son Test Puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

	Grup	Son test- ön test	n	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	z	P	Etki büyüklüğü
Etkili Ebeveyn Bilgisi Ölçeği	Deney	Negatif sıra	0	.00	.00			
		Pozitif sıra	10	5.50	55.00	-2.820*	.005	.60
		Eşit	1					
	Kontrol	Negatif sıra	1	9.00	9.00			
		Pozitif sıra	8	4.50	36.00	-1.652*	.098	-
		Eşit	2					

*negatif sıralar temeline dayanmaktadır.

Tablo 4'te yer alan sonuçlara göre, deney ($z=-2.820$, $p<.05$, $r=0.60$) grubundaki annelere uygulanan Etkili Ebeveynlik Bilgisi Ölçeği ön test ve son test puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. Deney grubundan elde edilen farklılığa ilişkin etki büyüklüğü incelendiğinde, söz konusu farklılığın pratikteki etkisinin yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Kontrol grubunda yer alan annelere uygulanan Etkili Ebeveynlik Bilgisi Ölçeği ön test ve son test puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık olmadığı ($z=-1,652$, $p>.05$) tespit edilmiştir.

Tablo 5'te deney ve kontrol grubundaki annelere uygulanan Ebeveynlik Görevlerinde Öz Yeterlik Ölçeğinin ilgi-bakım, disiplin, oyun ve rutin alt boyutları ön test-son test puan farklılıklarının istatistiksel bakımdan anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan ilişkili ölçümler için Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 5. Annelerin Ebeveynlik Görevlerinde Öz Yeterlik Ölçeğinin Alt Boyutları Ön Test ve Son Test Puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

	Grup	Son test- ön test	n	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	z	P	Etki büyüklüğü
İlgi-bakım	Deney	Negatif sıra	0	.00	.00			
		Pozitif sıra	9	5.00	45.00	-2.694*	.007	.57
		Eşit	2					
	Kontrol	Negatif sıra	1	3.00	3.00			
		Pozitif sıra	7	4.71	33.00	-2.154*	.031	.46
		Eşit	3					
Disiplin	Deney	Negatif sıra	3	2.67	8.00			
		Pozitif sıra	8	7.25	58.00	-2.227	.026	.48
		Eşit	0					
	Kontrol	Negatif sıra	6	5.17	31.00			
		Pozitif sıra	2	2.50	5.00	-1.827	.068	-
		Eşit	3					
Oyun	Deney	Negatif sıra	2	1.50	3.00			
		Pozitif sıra	9	7.00	63.00	-2.679	.007	.57
		Eşit	0					
	Kontrol	Negatif sıra	6	4.92	29.50			
		Pozitif sıra	4	6.38	25.50	-.206	.837	-
		Eşit	1					
Rutin	Deney	Negatif sıra	3	3.67	11.00			
		Pozitif sıra	6	5.67	34.00	-1.379	.168	-
		Eşit	2					
	Kontrol	Negatif sıra	6	5.33	32.00			
		Pozitif sıra	2	2.00	4.00	-1.970	.049	.42
		Eşit	3					

*negatif sıralar temeline dayanmaktadır.

Tablo 5 incelendiğinde, deney ($z=-2.694$, $p<.05$; $r=0.57$) ve kontrol ($z=-2.154$; $p<.05$; $r=0.46$) grubunda annelerden ilgi-bakım alt boyutu ön test ve son test puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık olduğu ve bu farklılığın deney grubunun lehine olduğu belirlenmiştir. Deney grubunda yer alan annelerin disiplin alt boyutu ($z=-2.227$, $p<.05$; $r=0.48$) ve oyun alt boyutundan ($z=-2.679$, $p<.05$; $r=0.57$) aldıkları ön test ve son test puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. Annelerin rutin alt boyutu puan ortalamaları incelendiğinde ise anlamlı farklılık olmadığı ($z=-1.379$, $p>.05$) belirlenmiştir.

Tablo 6'da deney ve kontrol grubundaki annelere uygulanan Ebeveynlik Görevleri Kontrol Listesinin davranışsal öz yeterlik ve öz yeterliği düzenleme alt boyutlarına ilişkin ön test-son test puan farklılıklarının istatistiksel bakımdan anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan ilişkili ölçümler için Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 6. Annelerin Ebeveynlik Görevleri Kontrol Listesi Ön Test ve Son Test Puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

	Grup	Son test- ön test	n	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	z	p	Etki büyüklüğü
Davranışsal öz yeterlik	Deney	Negatif sıra	1	2.50	2.50	-2.717*	0.007	.58
		Pozitif sıra	10	6.35	63.50			
		Eşit	0					
	Kontrol	Negatif sıra	5	5.10	25.50	-1.054	0.292	-
		Pozitif sıra	3	3.50	10.50			
		Eşit	3					
Öz yeterliği düzenleme	Deney	Negatif sıra	3	3.17	9.50	-1.841	.066	-
		Pozitif sıra	7	6.50	45.50			
		Eşit	1					
	Kontrol	Negatif sıra	6	6.67	40.00	-.624	.533	-
		Pozitif sıra	5	5.20	26.00			
		Eşit	0					

*negatif sıralar temeline dayanmaktadır.

Tablo 6'ya göre, deney ($z=-2.717$, $p<.05$; $r=0.58$) grubundaki annelerden Ebeveynlik Görevleri Kontrol Listesinin davranışsal öz yeterlik alt boyutu ön test ve son test puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık olduğu ve bu farklılığın son testlerin lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Annelerin öz yeterliği düzenleme alt boyutu ön test ve son test puan ortalamaları arasında ise anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 7'de deney ve kontrol grubundaki çocuklara uygulanan Denver Gelişim Tarama Testinin kişisel-sosyal, dil, kaba motor ve ince motor gelişim alt boyutları ön test-son test puan farklılıklarının istatistiksel bakımdan anlamlı olup olmadığını belirlemek amacı ile yapılan ilişkili ölçümler için Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 7. Çocukların Denver Gelişim Tarama Testi Alt Boyutları Ön Test ve Son Test Puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

	Grup	Son test- ön test	n	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	z	P	Etki büyüklüğü
Kişisel-sosyal gelişim	Deney	Negatif sıra	0	.00	.00			
		Pozitif sıra	11	6.00	66.00	-3.035*	.002	.65
		Eşit	0					
	Kontrol	Negatif sıra	0	.00	.00			
		Pozitif sıra	11	6.00	66.00	-3.002*	.003	.64
		Eşit	0					
İnce motor gelişim	Deney	Negatif sıra	0	.00	.00			
		Pozitif sıra	11	6.00	66.00	-2.971	.003	.63
		Eşit	0					
	Kontrol	Negatif sıra	0	.00	.00			
		Pozitif sıra	11	6.00	66.00	-3.017	.003	.64
		Eşit	0					
Dil gelişimi	Deney	Negatif sıra	0	.00	.00			
		Pozitif sıra	11	6.00	66.00	-2.992	.003	.64
		Eşit	0					
	Kontrol	Negatif sıra	0	.00	.00			
		Pozitif sıra	11	6.00	66.00	-3.020	.003	.64
		Eşit	0					
Kaba motor gelişim	Deney	Negatif sıra	0	.00	.00			
		Pozitif sıra	11	6.00	66.00	-3.002	.003	.64
		Eşit	0					
	Kontrol	Negatif sıra	0	.00	.00			
		Pozitif sıra	11	6.00	66.00	-2.994	.003	.64
		Eşit	0					

*negatif sıralar temeline dayanmaktadır.

Tabloda yer alan sonuçlarına göre, deney ve kontrol grubundaki çocuklardan Denver Gelişim Tarama Testinin kişisel-sosyal, ince motor, dil ve kaba motor gelişim boyutu ön test ve son test puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık olduğu ($p<.05$) tespit edilmiştir. Deney ve kontrol gruplarının sıra ortalaması ve sıra toplamı incelendiğinde farklılıkların her iki grup için de son testlerin lehine olduğu görülmektedir. Etki büyüklüğü incelendiğinde, farklılıkların pratikteki etkisinin hem deney hem de kontrol grubu için ise yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Programının Kalıcılığına İlişkin Bulgular

Araştırmada deney grubundaki annelere ve çocuklarına son test ölçümlerinden itibaren beş hafta sonra yeniden ilgili testler uygulanarak kalıcılık ölçümleri yapılmıştır. Tablo 8, 9, 10 ve 11'de deney grubuna uygulanan Anne Eğitim Programının kalıcılığına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 8. Annelerin Etkili Ebeveynlik Bilgisi Ölçeği Son Test ve Kalıcılık Testi Puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

	Kalıcılık-Son test	n	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	z	p
Etkili Ebeveynlik Bilgisi Ölçeği	Negatif sıra	5	5.00	25.00		
	Pozitif sıra	4	5.00	20.00	-.333**	.739
	Eşit	2				

**pozitif sıralar temeline dayanmaktadır.

Tablo 8 incelendiğinde, annelerin son test ve kalıcılık testi puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı ve deneysel işlemin etkili ebeveynlik bilgisi üzerinde kalıcı olduğu görülmektedir.

Tablo 9. Annelerin Ebeveynlik Görevlerinde Öz Yeterlik Ölçeği Alt Boyutları Son Test ve Kalıcılık Testi Puanlarının Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi Sonuçları

	Kalıcılık-Son test	n	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	z	p
İlgi-bakım	Negatif sıra	4	2.75	11.00		
	Pozitif sıra	1	4.00	4.00	-.966**	.334
	Eşit	6				
Disiplin	Negatif sıra	3	3.67	11.00		
	Pozitif sıra	5	5.00	25.00	-.986*	.324
	Eşit	3				
Oyun	Negatif sıra	3	4.50	13.50		
	Pozitif sıra	4	3.63	14.50	-.085*	.932
	Eşit	4				
Rutin	Negatif sıra	1	6.00	6.00		
	Pozitif sıra	9	5.44	49.00	-2.200*	.028
	Eşit	1				

**pozitif sıralar temeline dayanmaktadır. *negatif sıralar temeline dayanmaktadır.

Tablo 9 incelendiğinde, Ebeveynlik Görevlerinde Öz Yeterlik Ölçeğinin ilgi-bakım, disiplin ve oyun alt boyutlarındaki son test ve kalıcılık testlerinin puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı ve deneysel işlemin kalıcı olduğu görülmektedir. Buna karşın deney grubunda yer alan çocukların annelerine uygulanan Ebeveynlik Görevlerinde Öz Yeterlik Ölçeğinin rutin ($z=-2.200$; $p<0.05$) alt boyutundan aldıkları son test ve kalıcılık testlerine ilişkin puan ortalamalarının anlamlı olarak farklılaştığı ve farklılığın kalıcılık puanlarının lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 10. Annelerin Ebeveynlik Görevleri Kontrol Listesi Alt Boyutları Son Test ve Kalıcılık Testi Puanlarının Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi Sonuçları

	Kalıcılık-Son test	n	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	z	p
Davranışsal öz yeterlik	Negatif sıra	2	3.75	7.50		
	Pozitif sıra	7	5.36	37.50	-1.785*	.074
	Eşit	2				
Öz yeterliği düzenleme	Negatif sıra	1	2.00	2.00		
	Pozitif sıra	10	6.40	64.00	-2.764*	.006
	Eşit	0				

*negatif sıralar temeline dayanmaktadır.

Tablo 10 incelendiğinde, Ebeveynlik Görevleri Kontrol Listesinin davranışsal öz yeterlik alt boyutu puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenirken, öz yeterliği düzenleme alt boyutu puan ortalamalarının anlamlı olarak farklılık olduğu belirlenmiştir. Bu doğrultuda deneysel işlemin davranışsal öz yeterlik alt boyutu üzerinde kalıcı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 11. Çocukların Denver Gelişim Tarama Testi Alt Boyutları Son Test ve Kalıcılık Testi Puanlarının Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi Sonuçları

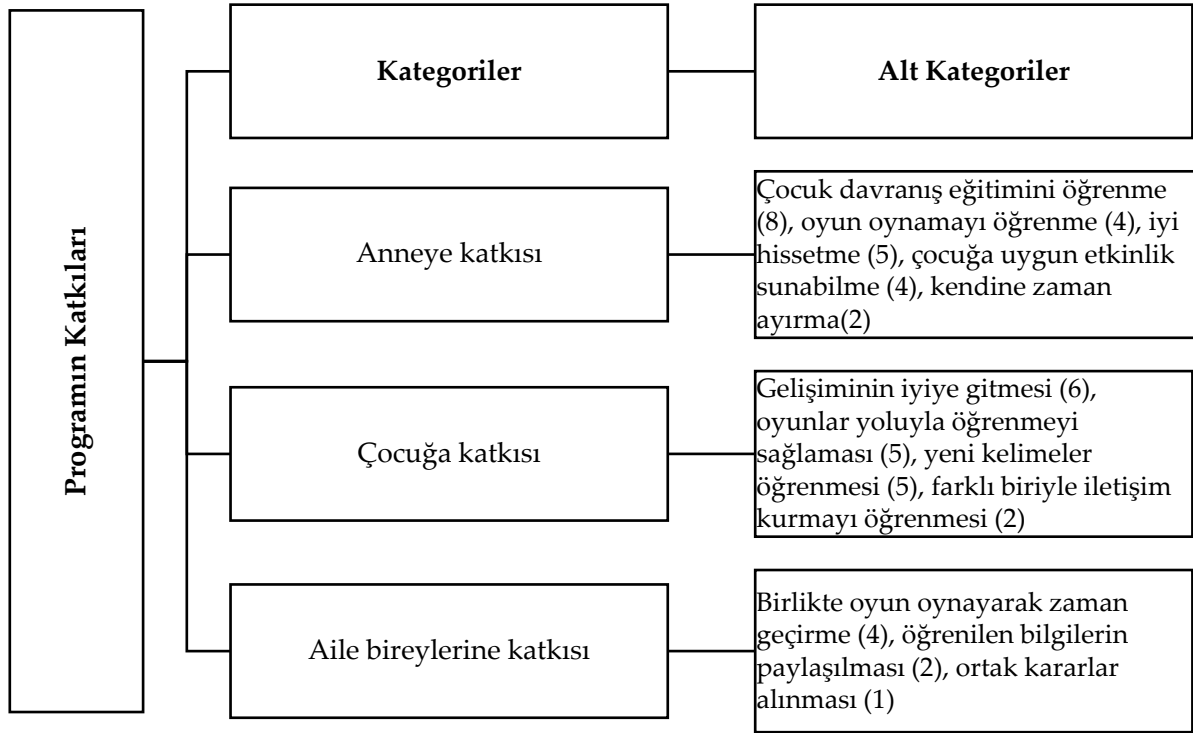
	Kalıcılık-Son test	n	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	z	p
Kişisel-sosyal	Negatif sıra	0	.00	.00		
	Pozitif sıra	1	1.00	1.00	-1.000*	.317
	Eşit	10				
İnce motor	Negatif sıra	0	.00	.00		
	Pozitif sıra	2	1.50	3,00	-1.414*	.157
	Eşit	9				
Dil	Negatif sıra	0	.00	.00		
	Pozitif sıra	7	4.00	28.00	-2.646*	.008
	Eşit	4				
Kaba motor	Negatif sıra	0	.00	.00		
	Pozitif sıra	1	1.00	1.00	-1.000*	.317
	Eşit	10				

*negatif sıralar temeline dayanmaktadır.

Tabloda yer alan sonuçlar incelendiğinde, çocukların Denver Gelişim Tarama Testinin kişisel/sosyal gelişim ($z=-1.000$; $p>0.05$), ince motor ($z=-1.414$; $p>0.05$) ve kaba motor ($z=-1.000$; $p>0.05$) alt boyutlarındaki son test ve kalıcılık testlerinin puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Bu sonuç doğrultusunda, deneysel işlemin etkililiğinin Denver gelişim testinin kişisel/sosyal, ince motor ve kaba motor gelişim alt boyutları üzerinde kalıcı olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçla birlikte, çocukların Denver Gelişim Tarama Testinin dil gelişimi ($z=-2.646$; $p<0.05$) alt boyutundan aldıkları son test ve kalıcılık testlerine ilişkin puan ortalamalarının anlamlı olarak farklılaştığı ve farklılığın kalıcılık puanlarının lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Programın Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bulgular

Programın değerlendirmesine yönelik annelerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular, programın katkıları ve program konuları çerçevesinde ele alınmıştır. Annelerin "Eğitim programının ne gibi katkıları olduğu düşünüyorsunuz?" sorusuna verdikleri cevaplara yönelik sonuçlar Şekil 3'te sunulmuştur. Sonuçlar, eğitim programının anneye katkıları, çocuğa katkıları ve aile üyelerine katkıları olmak üzere üç kategoride toplanmıştır.

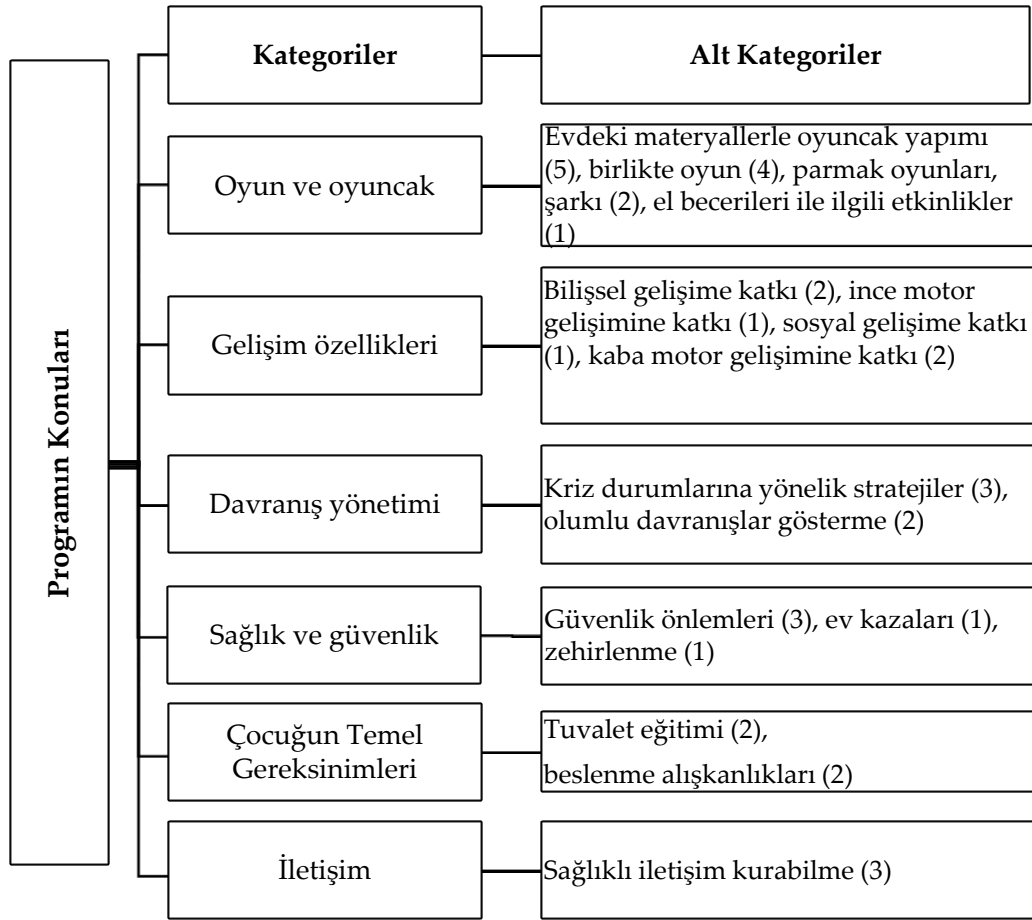
Şekil 3. Annelerin Programın Katkılarına Yönelik Görüşleri

Annelerin eğitim programının katkılarına yönelik görüşleri; “anneye katkısı” (f=23), “çocuğa katkısı” (f=18) ve “aile bireyelerine katkısı” (f=7) olmak üzere üç kategoride toplanmıştır. Annelerin görüşleri en çok “anneye katkısı” kategorisi altında toplanmış ve 5 alt kategoride oluşmuştur. Bu alt kategoriler; çocuk davranış eğitimi öğrenme (f=8), oyun oynamayı öğrenme (f=4), iyi hissetme (f=4), çocuğa uygun etkinlik sunabilme (f=4), kendine zaman ayırma (f=2) şeklindedir. Eğitim programının “anneye katkısı” kategorisi altındaki görüşler şu şekildedir. Özge anne, eğitim programının çocuğuna nasıl davranılması gerektiğini öğrenmeye yönelik katkısını şu şekilde belirtmiştir: “Öncelikle çocuğumun yaşına uygun aktiviteler ve davranışlar sergilemeye başladık. Bilinçlenmemizi sağlamak bir yana çok da eğlendik.”

Annelerin eğitim programının “çocuğa katkısı” kategorisi altındaki görüşleri 4 alt kategoride toplanmıştır. Bu alt kategoriler; gelişiminin iyiye gitmesi (f=6), oyunlar yoluyla öğrenmeyi sağlaması (f=5), yeni kelimeler öğrenmesi (f=5), farklı biriyle iletişim kurmayı öğrenmesi (f=2) şeklindedir. Dilek anne programın çocuğunun gelişimine olan katkısını şu şekilde ifade etmiştir: “Çocuğum yeni oyunlar öğrendi, oynadığımız parmak oyunlarında yeni kelimeler öğrendi. Bu sayede dil gelişimine katkıda bulundu.”

Annelerin “aile bireyelerine katkısı” kategorisindeki görüşleri ise 3 alt kategoride toplanmıştır. Bunlar; birlikte oyun oynayarak zaman geçirme (f=4), öğrenilen bilgilerin paylaşılması (f=2), ortak kararlar alınması (f=1) alt kategorileridir. Filiz anne programın ailedeki diğer bireyelere katkısını şu şekilde ifade etmiştir: “Eğitim programında öğrenilenleri diğer aile bireyleri ile paylaştım, onlara da eğitici ve öğretici oldu.” Bu bulgular değerlendirildiğinde, eğitim programının en çok anneye olan katkısıyla ilgili cevapları ön plana çıkardığı, bu durumun çocuğa ve ailedeki diğer bireyelere de katkı sağladığı görülmektedir.

Annelerin “Eğitim programında yer alan konulardan en fazla yarar sağladığınızı düşündüğünüz konular, etkinlikler hangileridir?” sorusuna verdikleri cevaplara yönelik sonuçlar Şekil 4’te sunulmuştur.

Şekil 4. Annelerin Programın Konularına Yönelik Görüşleri

Şekil 4'te görüldüğü üzere, annelerin eğitim programında en fazla yarar sağladığını düşündükleri konulara yönelik verdikleri cevaplar; "oyun ve oyuncak (f=12), gelişim özellikleri (f=6), davranış yönetimi (f=5), sağlık ve güvenlik (f=5), çocuğun temel gereksinimlerinin karşılanması (f=4) ve iletişim (f=3)" olmak üzere altı kategoride toplanmıştır. Annelerin eğitim programının en fazla yarar sağladıkları konulara ilişkin görüşleri çeşitlilik gösterse de çoğunun "oyun ve oyuncak" konusuna ilişkin görüş belirttiği görülmektedir. Bu doğrultuda, her oturumun sonunda annelere çocuklarıyla oynayabilecekleri oyun örneklerinin gösterilmesinin etkili olduğu söylenebilir.

Annelerin "oyun ve oyuncak" kategorisi altındaki görüşlerinden örnekler şu şekildedir: Filiz anne, "Çocuğuma pahalı oyuncak alacağıma, hayal gücünü çalıştırarak evdeki materyallerden oyuncak yapmayı ve beraber oynamanın ne kadar keyifli olduğunu öğrendim." şeklinde görüşünü belirtmiştir.

Özge kod adlı anne "gelişim özellikleri" kategorisine ait görüşünü şu şekilde ifade etmiştir: "Örneğin, fiziksel gelişim konusunu konuşurken oğlumun yaşına uygun fiziksel hareketlerin neler olduğunu fark ettik. Bisiklet binme, zıplama gibi hareketlerin üzerinde durduk ve ona fayda sağladı."

Çiğdem kod adlı anne "davranış yönetimi" kategorisine yönelik düşüncesini ise şu şekilde belirtmiştir: "Kızım ağlasa da artık hemen oluverir yanarımdan kurtuldum. Kendi haline daha rahat bırakabiliyorum. Daha önce fazla kıyamazdım."

"Sağlık ve güvenlik" kategorisine yönelik düşüncesini Büşra kod adlı anne şu şekilde ifade etmiştir: "Zehirlenme konusu çok yararlı oldu. Bir zehirlenme durumu atlattık. O zaman ilk aklıma o konuştuklarımız geldi."

Çiğdem kod adlı anne “çocuğun temel gereksinimlerinin karşılanması” kategorisine yönelik düşüncesini şu şekilde belirtmiştir: *“Tuvalet eğitimine geçiş konusu etkili oldu. Artık arada bez olmadan serbestçe bırakıyorum. Kendi kendine çiş söylemeye ve bezden sıkılma belirtisi göstermeye başladı.”*

“İletişim” kategorisine yönelik Didem anne görüşünü şu şekilde ifade etmiştir: *“Sanırım iletişim. Kimi zaman böyle bir durum karşısında ne söylemeliyim sorusu tüm annelerin merakıdır. Nasıl daha iyi çözüm getirebilirim, çocuğumun duygularını incitmem gibi.”*

Tartışma

Araştırma sonucunda, ev temelli anne eğitim programının annelerin etkili ebeveynlik bilgilerini olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir. Ebeveynlerin çocuk gelişimi, sağlık ve güvenlik ve ebeveynlik hakkındaki bilgileri, çocukların olumlu gelişimsel sonuçlarıyla yakından ilişkilidir. Etkili ebeveynlik bilgisine sahip ebeveynler, çocuklarının gelişimsel sorunlarını daha erken ve etkili bir şekilde tespit edebilirler, dolayısıyla bu erken müdahalenin çocuklarda uzun vadeli olumsuz sonuçları önlemede kritik bir rol oynadığını göstermektedir (Bornstein vd., 2022). Literatürde annenin ebeveynlik ve çocuk gelişimi hakkındaki bilgisinin doğruluğunun, etkili ebeveynlik davranışlarını kolaylaştırıcı bir rol oynadığı ve çocuğun uygun gelişimsel dönüm noktalarını belirlemede önemli olduğu ifade edilmektedir (Benasich ve Brooks-Gunn, 1996; Bornstein vd., 2020; Huang vd., 2005; Karuppattan, Ramamoorthy, Rammamoorthi ve Ravichandran, 2020; Kirkman vd., 2018; Reich, 2005; Veddovi, Gibson, Kenny, Bowen ve Starte, 2004). Tipik gelişim hakkında yeterli bilgiye sahip olan ebeveynler, çocuklarının yeteneklerini daha doğru bir şekilde anlayabilmektedir. Ancak, sınırlı bilgiye sahip ebeveynlerin, çocuklarının gelişim standartlarıyla uyumlayan durumlarda hayal kırıklığı yaşadıkları ve bu durumun çocuklara karşı ihmalkâr davranışlara yol açabildiği gösterilmiştir (Karuppattan vd., 2020; Vally ve El Hichami, 2020). Ebeveynlik bilgisi, pediatrik uygulamalarda da önemlidir; bilgili ebeveynler, gelişimsel gecikmeleri tespit etme konusunda yardımcı olabilir. Çocuk sağlığı ziyaretlerinde, sağlık personelleri ebeveynlerin özellikle annelerin çocuk sağlığı ve gelişimi hakkındaki gözlemlerini, beklentilerini, endişelerini ve görüşlerini değerlendirir. Bu nedenle, doğru gelişimsel değerlendirme ve izleme büyük ölçüde ebeveynlerin doğru bilgi ve gözlemlerine bağlıdır (Alhwoaimel vd., 2023; Bornstein vd., 2022). Winter ve diğerleri (2012a) tarafından yapılan aile eğitimi çalışması sonucunda da, ailelerin etkili ebeveynlik bilgilerinin olumlu yönde değiştiğini belirlemişlerdir. Ebeveynlik bilgisi gelişiminin desteklenmesi amacıyla yapılan aile eğitimleri, ebeveynlerin bebeklerine gösterdiği duyarlılıklarını ve olumlu davranışlarını önemli ölçüde artırmaktadır (Kılınç ve Aral, 2015; Leerkes ve Crockenberg, 2002). Üç ile on iki yaş aralığında çocuğa sahip ebeveynlere yönelik uygulanan ebeveyn davranış programının etkisini araştıran bir çalışmada, programın ebeveynlik stratejileri bilgilerine olumlu katkıda bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır (Kirkman vd., 2018). Pala ve diğerleri (2023) tarafından yapılan araştırmada, iki ile altı yaş arasındaki çocukları olan ebeveynlere yönelik geliştirilen etkili ebeveynlik programının, ebeveynlerin tutum ve davranışlarında olumlu etkiler sağladığı ve çocuklarının olumsuz duygularıyla baş etme becerilerini artırdığı bulunmuştur. Benzer şekilde alinyazında yapılan diğer çalışmalarda da (Culp, Culp, Blankemeyer ve Passmark, 1998; Donnalley, 2013; Landy ve Menna, 2006) ebeveynlere uygulanan çocuk gelişimi ve çocuk davranışları konularındaki müdahale programlarının etkili ebeveynlik bilgisini artırdığı bulunmuştur. Yapılan bu çalışmada elde edilen annelerin ebeveynlik bilgi düzeylerindeki artışın, uygulanan anne eğitim programında çocuk gelişimi özellikleri, çocuğun temel gereksinimleri, davranış yönetimi gibi temel konulara yer verilmesinden kaynaklanmış olabileceği söylenebilir. Anneler eğitim sonrasında çocuklarının gelişimlerine uygun etkili ebeveynlik davranışlarını daha bilinçli bir şekilde göstermiş olabilirler.

Çalışmanın bir diğer önemli bulgusu, uygulanan programın annelerin ebeveynlik görevlerinde öz yeterliklerinin ilgi-bakım, disiplin ve oyun alt boyutlarında gelişimlerine katkı sağladığıdır. Literatürde, çocuk yetiştirme ve gelişimi ile ilgili bilgi ve süreçlerin ebeveynlik uygulamalarını şekillendirdiği belirtilmektedir. Ebeveyn öz yeterliliği ve ebeveynlik görevlerinde öz yeterliliği arasındaki ilişki, ebeveynlik bilgisinin etkisi altında şekillenir. Ebeveynlik bilgisi yüksek olduğunda, öz yeterlilik ve ebeveynlik yeterliliği arasında olumlu bir ilişki gözlemlenirken, bilgi düşük olduğunda bu

ilişki tersine dönebilir (Bornstein vd., 2022). Hess ve diğerleri (2004) tarafından yapılan çalışma sonucunda, bebeklerinin tipik gelişimi hakkında yüksek bilgiye sahip olan ebeveynlerin yüksek öz yeterlilik ve ebeveynlik yeterliliği gösterdikleri bulunmuştur (Aldayel vd., 2020; Hess vd., 2004). Bu konuda yapılan diğer araştırmalar da ailelere uygulanan eğitim programlarının, çocuk gelişimi ve bakımı konularında bilgi seviyelerini artırarak öz yeterliliklerini güçlendirdiğini belirlenmiştir (de Graaf, Speetjens, Smit, De Wolff ve Tavecchio, 2008; Nowak ve Heinrichs, 2008; Sanders, 2008). Coleman ve Karraker (1997), annelerin çocuk bakımı konusundaki bilgi seviyelerinin, onların öz yeterlilik algısını önemli ölçüde artırabileceğini vurgulamaktadır. Bandura'nın öz yeterlilik teorisine göre, bireyler bir problemi etkili bir şekilde çözebilmek için stratejiler geliştirdiklerinde, bu durum öz yeterlik algılarını güçlendirir ve davranışlarını olumlu yönde etkiler. Bu teori, aile eğitim programlarının oluşturulmasında temel bir yapı taşı oluşturur ve ebeveynlerin öz yeterliklerini artırmak için davranış yönetimi stratejilerinin öğretilmesine önem verilmesi gerektiğini belirtir (Kirk, 2016). Bu çalışma kapsamında elde edilen bulgular, Bandura'nın teorisine uyumlu olarak annelerin ebeveynlik görevlerindeki öz yeterlilik algılarının artırılmasına yönelik etkileri göstermektedir. Bu sonucun elde edilmesinde uygulanan eğitim programında çocukla iletişim ve davranış yönetimiyle ilgili konulara yer verilmesinin etkili olduğu, anneler etkili davranış stratejileri öğrendikçe öz yeterliklerinin de gelişim gösterdiği söylenebilir. Bu bağlamda, annelerin etkili ebeveynlik bilgilerinin artmasıyla birlikte öz yeterliklerinin de bu durumdan olumlu yönde etkilendiği söylenebilir. Diğer çalışmalar da ebeveynlerin çocuk gelişimi ve bakımı konularındaki bilgilerinin eğitim programları yoluyla yeterli düzeye çıkarılmasının öz yeterliklerini artıracığı sonucuna varmıştır (de Graaf vd., 2008; Nowak ve Heinrichs, 2008; Sanders, 2008). Bu çalışmada da annelerin etkili ebeveynlik bilgilerindeki artışın öz yeterliklerini olumlu yönde etkilediği söylenebilir. Annelerin ilgi-bakım, oyun ve disiplin alt boyutundaki puanların artışına katkı sağlayan bir diğer etmen, eğitim programının oyun içerikli oluşturulması, programda oyun etkinlik örneklerine yer verilmesi, disiplinle ilgili kesinlik, kararlılık, süreklilik, ödüllendirme gibi ilkeleri içeren konulara yer verilmesi ve bunların günlük yaşamla ilişkilendirilmesiyle açıklanabilir. İlgili literatürdeki çalışmalar, çocuklarıyla ilgili gelişimsel bilgiye sahip ve kendine güvenen ebeveynlerin, çocuklarına daha fazla sözlü ve fiziksel teşvik sağladığını, cezalandırıcı disiplin stratejilerini daha az kullandığını ve etkileşimlerinde daha fazla duyarlılık gösterdiğini ortaya koymaktadır (Huang vd., 2005; Morawska vd., 2009; Winter vd., 2012b). Araştırmanın bir diğer bulgusu, annelere uygulanan eğitimin ebeveynlik görevlerinde öz yeterlilik alt boyutunda puan artışına neden olması ancak anlamlı bir fark yaratmamasıdır. Bu durum, günlük rutinlerin düzenlenmesinin daha kapsamlı ve zaman alıcı bir beceri olmasından kaynaklanabilir. Yürüme dönemindeki çocuklar, çevrelerinde fazla seçeneğinin olmasını istemezler ve eylemlerinin tutarlı ve sabit bir şekilde gerçekleşmesini tercih ederler (Swim ve Watson, 2011). Bu nedenle, yeni oluşturulan rutinelere karşı direnç gösterebilirler ve rutinlerin düzenlenmesi belirli bir zaman alabilir. Bu bağlamda, annelerin çocukları için rutinleri düzenlemesi ve kendi öz yeterliliklerini artırmaları için daha fazla zamana ihtiyaç duyabilecekleri düşünülmektedir.

Araştırmanın diğer bir sonucu ise anne eğitim programının annelerin öz yeterliliği düzenleme becerilerinde artış sağladığı bulgusudur. Bu sonucu, annelerin ebeveynlik görevlerinde öz yeterliliğine ilişkin ilgi-bakım, disiplin ve oyun alt boyutlarındaki sonuçlarla paralellik göstermekte olup, programın etkililiğine ilişkin kanıtları desteklemiştir. Çocukların ihtiyaçlarının zamanında ve doğru şekilde karşılanması, güvenli ayrılma ve bireyleşme süreçlerinin desteklenmesi, kendi başına hareket etme ve iletişim becerilerinin kazandırılması, ebeveynlerin çocuklarına yönelik temel görevlerindedir. Ebeveynler, çocuklarının ihtiyaçlarına etkili bir şekilde ve zamanında yanıt verdiklerinde, ebeveynlik görevlerine yönelik öz yeterlilikleri gelişir ve bu olumlu ilişki devam eder (Edwards ve Liu, 2002; Heinicke, 2002). Coleman ve Karraker (1997), annelerin çocuk bakımıyla ilgili yeterli bilgiye sahip olmalarının, öz yeterliliklerini artıran önemli bir faktör olduğunu belirtmektedir. Hallam (2000) ise, Head Start aile eğitim programına katılan 12-36 aylık çocuklara sahip annelerin, çocuklarının gelişimi ve ebeveynlik konularında bilgi edindiklerinde, bu bilgilerin ebeveyn öz yeterliklerini olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Benzer şekilde, Bloomfield ve Kendall (2010) tarafından yapılan bir çalışmada, çocukların istenmeyen davranışlarının önlenmesi, olumlu davranışların teşvik edilmesi ve

ebeveynlerin çocuklarıyla olan etkileşimlerinin güçlendirilmesine yönelik eğitim programlarına katılan ebeveynlerin öz yeterliliklerinin arttığı ve çocuk davranışlarını daha etkili bir şekilde yönettikleri belirlenmiştir. Bu bulgular, ebeveyn eğitim programlarının, annelerin öz yeterliliklerini geliştirme ve ebeveynlik görevlerini daha etkili bir şekilde yerine getirme konusunda önemli bir rol oynadığını desteklemektedir. Ancak, çalışmanın diğer bir sonucunda, annelerin davranışsal öz yeterlik becerileri alt boyutunda anlamlı bir farklılık belirlenmemiştir. Bu durum, programın annelerin çocuklarının zor davranışlarıyla başa çıkma konusundaki kendine güvenlerini olumlu yönde etkilediğini, ancak farklı ortamlarda zor davranışlarla başa çıkma konusunda daha fazla zamana ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Bu bulgu, Belsky'nin (1984) sosyal bağlamın ebeveynlik üzerinde önemli bir etkisi olduğu yönündeki görüşünü desteklemektedir. Bu değişkenin, araştırmanın kapsamı dışında kalmasıyla birlikte, daha büyük örneklem grupları ve karmaşık modelleme teknikleri kullanılarak yapılacak çalışmalarda daha detaylı bir şekilde incelenebileceği düşünülmektedir.

Araştırmanın bir başka bulgusunda, uygulanan eğitim programının çocukların kişisel-sosyal, ince motor, dil ve kaba motor gelişimlerine katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın bu sonucu, alan yazında yapılan çalışmaların (Bornstein vd., 2020; de Graaf vd., 2008; Hallam, 2000; Kim ve Mahoney, 2004; Nowak ve Heinrichs, 2008; Vale-Dias ve Nobre-Lima, 2018) sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Araştırmalarda (de Graaf vd., 2008; Morawska vd., 2009; Nowak ve Heinrichs, 2008; Pala vd., 2023) çocukların davranış problemlerini azaltmada, sosyal uyumlarını artırmada ve ebeveynlerin çocuk yetiştirme becerilerini geliştirmede ebeveynlik programlarının etkili olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. İlgili literatürde, çocukların ebeveynlerinden aldıkları destek, cesaretlendirme ve onlara sağlanan uygun ortamın, çocukların gelişimini olumlu yönde etkilediği vurgulanmaktadır (Swim ve Watson, 2011). Çalışmalar, ebeveynlerin çocuk gelişimi konusundaki bilgilerinin çocukların etkileşimi ve gelişimi üzerinde önemli bir etkisi olduğunu ve olumlu ebeveynlik uygulamalarıyla belirgin bir şekilde ilişkili olduğunu göstermiştir (Alhwoaimel vd., 2023; Hess vd., 2004; Reich, 2005). Bu bağlamda, ebeveynlerin çocuklarının dil, bilişsel, motor, sosyal ve duygusal davranışlarını gözlemlenmeleri, yeterli gelişimsel bilgiye sahip olmaları, gelişimsel gecikmeleri fark etmeleri ve erken çocukluk döneminde uygun uyaran ve destek sağlamaları büyük önem taşımaktadır (Bornstein vd., 2020; Güven Baysal vd., 2023). Kim ve Mahoney (2004) yaptıkları çalışmada, annelere yönelik etkileşim odaklı erken müdahale programlarının çocukların gelişimlerine katkıda bulunduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca, Mahoney, Boyce, Fewell, Spiker ve Wheeden (1998), annenin çocuğuyla etkileşim şeklini değiştirmediği ve öz yeterliliğine inanmadığı durumlarda aile eğitim programlarının çocuk gelişimi üzerindeki etkilerinin belirgin olmadığını vurgulamışlardır. Alan yazınında, ebeveyn öz yeterliliği ve etkili ebeveynlik bilgisinin, çocuk gelişimi ve sağlanan bakım hizmetleri hakkında yeterli bilgiye sahip olma, bu bilgileri uygulama becerisine sahip olma ve çocukların gelişimini olumlu yönde etkileyebilecek inançlarla yakından ilişkili olduğu ifade edilmektedir (Coleman ve Karraker, 1997, 2003).Yapılan bu çalışmada da, annelere uygulanan Anne Eğitim Programının annelerin etkili ebeveynlik bilgisi ve öz yeterliklerine katkı sağlamanın yanında çocuklarının gelişimlerine de katkı sağladığı görülmektedir. Araştırmada uygulanan Anne Eğitim programının konularında ebeveynlerin çocuklarıyla olan etkileşimine, çocuklarının gelişimsel özelliklerine odaklanılması ve her oturum sonunda çocuklarının gelişimini destekleyen oyun etkinlik örneklerinin gösterilmesinin bu sonuçta etkili olduğu söylenebilir.

Araştırmanın bir diğer sonucunda, annelerin programın sağladığı katkılara yönelik görüşlerinin en çok "anneye katkısı", daha sonra ise sırasıyla "çocuğa katkısı" ve "aile bireyelerine katkısı" kategorileri altında toplandığı belirlenmiştir. Bu sonuç değerlendirildiğinde, eğitim programının en çok anneye olan katkısıyla ilgili görüşleri ön plana çıkarmasının yanı sıra programın çocuğa ve diğer aile bireyelerine de katkı sağladığı görülmüştür. Bronfenbrenner'in ekolojik sistemler teorisine göre, çocuğun sağlıklı gelişimi, içinde yaşadığı ortam ve etkileşimde bulunduğu ebeveynler, aile üyeleri, akranlar ve okul gibi yakın çevre unsurlarının etkileşimine bağlıdır. Ebeveynler, çocuğun gelişimine doğrudan etki eder ve bu etkileşimlerin uzun süre tutarlı bir şekilde sürdürülmesi gerekmektedir (Bronfenbrenner, 1979, aktaran Lerner, Rothbaum, Boulos ve Castellino, 2002; Tudge vd., 2022). Umberson ve Thomeer (2020) yaptıkları çalışmada, aile yapısının, aile dinamiklerinin ve aile

içi ilişkilerin kalitesinin yaşam boyu sağlık üzerinde önemli etkileri olduğunu ve erken çocukluk dönemindeki aile deneyimlerinin ileriki dönemlerdeki sağlıkla ilişkilendirildiğini belirtmişlerdir. Bu bağlamda yapılan bu çalışmada, Bronfenbrenner kuramıyla paralel şekilde çocuğun günlük yaşamda etkileşimde olduğu anne ve diğer aile üyelerine de programın katkısının olmasının çocuğun bütüncül gelişimine olumlu yönde etki ettiği söylenebilir. Çalışmada, annelerin eğitim programının en fazla yarar sağladıkları konulara ilişkin görüşlerinin çeşitlilik gösterdiği, ancak çok "oyun ve oyuncak" ile "çocuğun gelişim özellikleri" konularında görüş belirttikleri görülmüştür. Bu bulgular doğrultusunda, annelerden elde edilen görüşlerin bu çalışmada elde edilen nicel verileri de desteklediği söylenebilir. İlgili alan yazında da, ebeveyn-çocuk etkileşimini güçlendiren ev merkezli programların ebeveynlerin becerilerini artırarak çocukların gelişimini olumlu yönde etkilediği belirtilmektedir. Aile eğitim programları, ebeveynlerin zihinsel ve psikolojik sağlığını olumlu yönde etkileyerek öz güvenlerini artırır, depresyon belirtilerini azaltır ve okumaya yönelik motivasyonlarını artırır. Ayrıca ebeveynler çocuklarının eğitim süreçlerine aktif katılımlarını destekler ve ev ortamında yapılan iyileştirmelere katkıda bulunur (Gilinsky, 1981; Rafoth ve Knickelbein, 2005; Richman, 2004, aktaran Levenstein ve Levenstein, 2008). Çalışmalar, aile eğitim programlarının, ebeveynlerin iletişimini güçlendirdiğini, ebeveynlik becerilerine ilişkin özgüvenlerini geliştirdiğini, okul eğitimlerine veya iş hayatına dönmelerini teşvik ettiğini ve dolayısıyla çocuklarının gelişimlerini desteklediğini göstermektedir (Allen vd., 2007; Ginandes ve Roth, 1973; Gomby, 2000, aktaran Levenstein ve Levenstein, 2008).

Sonuç

Araştırma sonucunda, annelere uygulanan anne eğitim programının annelerin hem etkili ebeveynlik bilgilerini hem de ebeveyn görevlerinde öz yeterliklerine olumlu katkı sağladığı belirlenmiştir. Ayrıca çalışma sonucunda programın çocukların gelişimlerine de katkı sağladığı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, ebeveynlerin çocuklarının gelişimi hakkında doğru bilgiler edindiklerinde hem ebeveynlerin öz yeterliklerinin hem de çocuklarının gelişimlerinin olumlu yönde etkilendiği ve birbiriyle senkronize bir şekilde ilerlediği söylenebilir. Bu sonuç, Bandura'nın öz yeterlik teorisiyle uyumlu şekilde, bireyin bir problemi yönetebilmesi için etkili stratejiler öğrenmesinin bireyin öz yeterlik algısını yükselttiği ve bu durumun ebeveynlik davranışlarını da etkilemesiyle açıklanabilir.

Sonuç olarak, ebeveynler, çocuklarına belirli becerileri öğretmeye yönelik stratejileri araştırdıklarında, tartıştıklarında ve uyguladıklarında, etkili ebeveynlik bilgileri ve ebeveynlik görevlerinde öz yeterlilikleri genellikle artmaktadır. Bu artışın çocukların olumlu gelişimsel sonuçlarıyla yakından ilişkili olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, annelerin ebeveynlik bilgi ve becerilerini güçlendirerek özgüvenlerini artırmaları ve çocuklarının bütüncül gelişimlerini desteklemeleri için etkili eğitim programlarından yararlanılması önemli görülmektedir.

Sınırlılıklar ve Öneriler

Bu çalışmanın alan yazına hem teorik hem de uygulamaya katkıları olmasına rağmen bazı sınırlılıkları gelecekteki çalışmalarda ele alınabilir. Araştırmanın sadece anne ve çocuklarla gerçekleştirilmesi çalışmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Bundan sonra yapılacak araştırmalarda, babalarında çalışmaya dahil edildiği hem annenin hem de babanın etkili ebeveynlik bilgileri ve ebeveynlik öz yeterliklerinin birlikte ele alındığı çalışmalar planlanabilir. Ayrıca, araştırma kapsamında hazırlanan ev merkezli Anne Eğitim programında uyku, beslenme eğitimi gibi rutin konularına daha fazla ağırlık verilerek ve programa alan gezileri, sosyal etkinlikler gibi faaliyetler eklenerek programın daha geniş kitlelere ulaşması sağlanabilir.

Yapılan bu çalışmanın örneklem grubunun küçük olması ve Aile Sağlığı Merkezi aracılığıyla aynı sosyo ekonomik ve kültürel özelliklere sahip bir bölgeden belirlenmiş olması çalışmanın sınırlılığdır. Türkiye genelinde farklı bölgelerden seçilen daha büyük örneklem grupları ve karma modelleme tekniklerinin kullanıldığı çalışmalar planlanabilir. Bu çalışmada uygulanan eğitim programının araştırmacı tarafından uygulanması çalışmanın diğer bir sınırlılığını oluşturmaktadır. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda eğitim programının ilgili oturumlarının hazırlanma ve uygulanmasına farklı alan uzmanlarının dahil edilmesi yolu ile farklı disiplinlerin bir araya gelmesi, programın daha etkili olmasına katkı sağlayabilir.

TeŖekkr

AraŖtırmamıza katılan annelere ve ocuklarına iten teŖekkrlerimizi sunarız. Ayrıca, Keiren İncirli Aile Sağlığı Merkezi'nin yardımsever, alıŖkana ve gler yzly doktorları ile hemŖirelerine desteği iin minnettarız. Bu alıŖmanın gerekleŖtirilmesine olanak tanıyan Gazi niversitesi Bilimsel AraŖtırma Projeleri Birimi'ne (Proje Kodu: 04/2019-02) teŖekkr ederiz.

Kaynakça

- Aldayel, A. S., Aldayel, A. A., Almutairi, A. M., Alhussain, H. A., Alwehaibi, S. A. ve Almutairi, T. A. (2020). Parental knowledge of children's developmental milestones in Riyadh, Saudi Arabia. *International Journal of Pediatrics*, 2020(1), 8889912. doi:10.1155/2020/8889912
- Alhwoaimel, N. A., Almarzoug, H., Aldukhaini, R., Altamimi, R., Aldosre, M., Al-Faris, S. ve Azab, A. R. (2023). Parental knowledge of children's motor development: A cross-sectional study in Saudi Arabia. *Research in Developmental Disabilities*, 139, 104552. doi:10.1016/j.ridd.2023.104552
- Al-Maadadi, F. ve Ikhlef, A. (2015). What mothers know about child development and parenting in Qatar: Parenting cognitions and practices. *The Family Journal*, 23(1), 65-73. doi:10.1177/1066480714555669
- Al-Qadri, A. H., Saraa, N., Boudouaia, A. ve Nargiza, N. (2022). A study on meta-parenting: Yemeni parental cognition. *Heliyon*, 8(11), e11603. doi:10.1016/j.heliyon.2022.e11603
- Barnard, K. E. ve Solchany, J. E. (2002). Mothering. M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting: Volume 3 being and becoming a parent* içinde (s. 3-26). USA: Lawrence Erlbaum.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, 55(1), 83-96. doi:10.1111/j.1467-8624.1984.tb00275.x
- Benasich, A. A. ve Brooks-Gunn, J. (1996). Maternal attitudes and knowledge of child rearing: Associations with family and child outcomes. *Child Development*, 67(3), 1186-205. doi:10.1111/j.1467-8624.1996.tb01790.x
- Binda, W. ve Crippa, F. (2000). Parental self-efficacy and characteristics of mother and father in the transition to parenthood. C. Violato ve E. Oddone-Paolucci (Ed.), *The changing family and child development* içinde (s. 117-131). Aldershot: Ashgate.
- Bloomfield, L. ve Kendall, S. (2010). Audit as evidence: The effectiveness of '123 Magic' programmes. *Community Practitioner*, 83(1), 26-29.
- Bond, L. A. ve Burns, C. E. (2006). Mothers' beliefs about knowledge, child development, and parenting strategies: Expanding the goals of parenting programs. *Journal of Primary Prevention*, 27(6), 555-571. doi:10.1007/s10935-006-0061-9
- Bornstein, M. H. (2006). Parenting science and practice. K. A. Renninger ve I. E. Sigel (Ed.), *Child psychology in practice. Volume 4 of the Handbook of child psychology* içinde (6. bs., s. 893-949). Hoboken, NJ: Wiley.
- Bornstein, M. H. ve Cote, L. R. (2004). "Who is sitting across from me?" Immigrant mothers' knowledge of parenting and children's development. *Pediatrics*, 114(5), 557-564. doi:10.1542/peds.2004-0713
- Bornstein, M. H. ve Güngör, D. (2018). Gelişim biliminin kültür ve çocuk bakımı. S. Bekman ve A. Aksu Koç (Ed.), *İnsan gelişimi aile ve kültür farklı bakış açıları* içinde (s. 26-54). İstanbul: Koç University.
- Bornstein, M. H., Cote, L. R., Haynes, O. M., Hahn, C. S. ve Park, Y. (2022). Parenting knowledge: Experiential and sociodemographic factors in European American mothers of young children. M. H. Bornstein (Ed.), *Parenting: Selected writings of Marc H. Bornstein* içinde (s. 195-231). New York: Routledge.
- Bornstein, M. H., Yu, J. ve Putnick, D. L. (2020). Mothers' parenting knowledge and its sources in five societies: Specificity in and across Argentina, Belgium, Italy, South Korea, and the United States. *International Journal of Behavioral Development*, 44(2), 135-145. doi:10.1177/0165025419861440
- Büyüköztürk, S., Akgün, O. E., Karadeniz, S., Demirel, F. ve Kılıç, E. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem.
- Campbell, D. T., Stanley, J. C. ve Gage, N. L. (1963). *Experimental and quasi-experimental designs for research*. Boston, MA, US: Houghton, Mifflin and Company.
- Chen, Y., Tu, B., Huang, C. ve Huang, C. (2021). Improving parenting knowledge through caregiver education in China. *Child: Care, Health & Development*, 47(2), 261-268. doi:10.1111/cch.12837

- Coleman, P. K. ve Karraker, K. H. (1997). Self-efficacy and parenting quality findings and future applications. *Developmental Review*, 18(1), 47-85. doi:10.1006/drev.1997.0448
- Coleman, P. K. ve Karraker, K. H. (2003). Maternal self-efficacy beliefs, competence in parenting, and toddlers' behavior and developmental status. *Infant Mental Health Journal*, 24(2), 126-148. doi:10.1002/imhj.10048
- Conrad, B., Gross, D., Fogg, L. ve Ruchala, P. (1992). Maternal confidence, knowledge, and quality of mother toddler interactions: A preliminary study. *Infant Mental Health Journal*, 13(4), 353-362. doi:10.1002/1097-0355(199224)13:4<353::AID-IMHJ2280130410>3.0.CO;2-%23
- Creswell, J. W. (2014). *Araştırma deseni: Nitel, nicel ve karma yöntem araştırmaları* (S. B. Demir, Ed. ve Çev.) Ankara: Eğiten Kitap.
- Culp, A. M., Culp, R. F., Blankemeyer, M. ve Passmark, L. (1998). Parent education home visitation program: Adolescent and nonadolescent mother comparison after six months of intervention. *Infant Mental Health Journal*, 19, 111-123. doi:10.1002/(SICI)1097-0355(199822)19:2<111::AID-IMHJ3>3.0.CO;2-R
- de Graaf, I., Speetjens, P., Smit, F., De Wolff, M. ve Tavecchio, L. (2008). Effectiveness of the Triple-P positive parenting program on behavioral problems in children: A meta- analysis. *Behavior Modification*, 32(5), 714-735. doi:10.1177/0145445508317134
- Demirel, Ö. (2012). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Pegem.
- Dichtelmiller, M., Meisels, S. J., Plunkett, J. W., Bozynski, M. A., Clafin, C. ve Mnnngelsdorf, S. C. (1992). The relationship of parental knowledge to development of extremely low birth weight infants. *Journal of Early Intervention*, 16(3), 210-220. doi:10.1177/105381519201600302
- Donnalley, G. E. (2013). *Maternal knowledge and the relationship between home environment and child development* (Doktora tezi). Colorado State University, ABD.
- Dunst, C. (1995). *Enabling and empowering families: Principles and guidelines for practice*. Cambridge, MA: Brookline.
- Edwards, C. D. ve Liu, W.-L. (2002). Parenting toddlers. M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting: Volume 1 children and parenting* içinde (s. 45-72). USA: Lawrence Erlbaum.
- Ekici, K. B. K. ve Temel, Z. F. (2023). Effectiveness of the Netherlands' pyramid method in the Turkish context. *Evaluation and Program Planning*, 97, 102220. doi:10.1016/j.evalprogplan.2022.102220
- Elliott, N. L. (2007). *First-time mothers' parenting knowledge during their infant's first year: Relations with information sources, social support networks, maternal self-efficacy, and infant development* (Doktora tezi). West Virginia University, Morgantown.
- Ertem, I. O. (2011). Monitoring and supporting early childhood development. C. D. Rudolph (Ed.), *Rudolph's pediatrics* içinde (22. bs., s. 34-38). New York: McGraw-Hill.
- Ertem, İ. O., Atay, G., Doğan, D. G., Bayhan, A., Bingoler, B. E., Gök, C. G. ve Işıklı, S. (2007). Mothers' knowledge of young child development in a developing country. *Child: Care, Health and Development*, 33(6), 728-737. doi:10.1111/j.1365-2214.2007.00751.x
- Fetters, M. D., Curry, L. A. ve Creswell, J. W. (2013). Achieving integration in mixed methods designs principles and practices. *Health Services Research*, 48(6pt2), 2134-2156. doi:10.1111/1475-6773.12117
- Field, A. P. (2005). *Discovering statistics using SPSS*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Frydenberg, E., Deans, J. ve Liang, R. (2014). Families can do coping: Parenting skills in the early years. *Children Australia*, 39(2), 99-106. doi:10.1017/cha.2014.7
- Guo, M., Morawska, A. ve Filus, A., (2017). Validation of the parenting and family adjustment scales to measure parenting skills and family adjustment in Chinese parents. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 50(3), 139-154. doi:10.1080/07481756.2017.1327290

- Güven Baysal, Ş., Gümüş Doğan, D., Kortay, S., Arslan, F. N., Demirkıran Öztürk, Y. ve Yağın, F. H. (2023). Parenting knowledge of child development in Turkish mothers and fathers. *Trends in Pediatrics*, 4(2), 109-119. doi:10.59213/TP.2023.51523
- Hallam, R. A. (2000). *Maternal self-efficacy in mothers of toddlers enrolled in an Early Head Start program* (Doktora tezi). Delaware University, Newark.
- Heinicke, C. M. (2002). The transition to parenting. M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting: Volume 3 being and becoming a parent* içinde (s. 363-388). USA: Lawrence Erlbaum.
- Hess, C. R., Teti, D. M. ve Hussey-Gardner, B. (2004) Self-efficacy and parenting of high-risk infants: The moderating role of parent knowledge of infant development. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 25(4), 423-437. doi:10.1016/j.appdev.2004.06.002
- Huang, K. Y., Caughy, M., Genevro, J. ve Miller, T. (2005). Maternal knowledge of child development and quality of parenting among White, African-American and Hispanic mothers. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 26(2), 149-170. doi:10.1016/j.appdev.2004.12.001
- Jeong, J., Franchett, E. E., Ramos de Oliveira, C. V., Rehmani, K. ve Yousafzai, A. K. (2021). Parenting interventions to promote early child development in the first three years of life: A global systematic review and meta-analysis. *PLoS Medicine*, 18(5), e1003602. doi:10.1371/journal.pmed.1003602
- Jones, T. L. ve Prinz, R. J. (2005). Potential roles of parental self-efficacy in parent and child adjustment: A review. *Clinical Psychology Review*, 25(3), 341-363. doi:10.1016/j.cpr.2004.12.004
- Karuppanan, A., Ramamoorthy, T., Rammamoorthi, A. ve Ravichandran, L. (2020). Mother's knowledge on child's developmental milestones and parenting skills in Kanchipuram District, Tamilnadu: A descriptive cross sectional study. *International Journal of Health Sciences and Research*, 10(2), 242-247.
- Kılınc, F. ve Aral, N. (2015). Erken müdahale için bir model: Anne çocuk etkileşim programı. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 1(Suppl2), 63-76.
- Kim, J. M. ve Mahoney, G. (2004). The effects of mother's style of interaction on children's engagement: Implications for using responsive interventions with parents. *Topics in Early Childhood Special Education*, 24(1), 31-38. doi:10.1177/02711214040240010301
- Kirk, M. (2016). *The relationship among knowledge of effective behavioral strategies, parental self-efficacy and child behavior: Implications for early-interventionparent-training programs* (Doktora tezi). Middle Tennessee State University, Nashville.
- Kirkman, J. J., Dadds, M. R. ve Hawes, D. J. (2018). Development and validation of the knowledge of parenting strategies scale: Measuring effective parenting strategies. *Journal of Child and Family Studies*, 27(10), 3200-3217. doi:10.1007/s10826-018-1165-6
- Laible, D., Panfile, T. ve Makariev, D. (2008). The quality and frequency of mother-toddler conflict: Links with attachment and temperament. *Child Development*, 79(2), 426-443. doi:10.1111/j.1467-8624.2007.01134.x
- Landy, S. ve Menna, R. (2006). An evaluation of a group intervention for parents with aggressive young children: Improvements in child functioning, maternal confidence, parenting knowledge and attitudes. *Early Child Development and Care*, 176(6), 605-620. doi:10.1080/03004430500147425
- Leerkes, E. ve Crockenberg, S. (2002). The development of maternal self-efficacy and its impact on maternal behavior. *Infancy*, 3(2), 227-247. doi:10.1207/S15327078IN0302_7
- Lerner, R. M., Rothbaum, F., Boulous, S. ve Castellino, D. R. (2002). Developmental systems perspective on parenting. M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting: Volume 2 biology and ecology of parenting* içinde (s. 315-345). USA: Lawrence Erlbaum.
- Levenstein, P. ve Levenstein, S. (2008). *Messages from home: The parent-child home program for overcoming educational disadvantage*. Philadelphia: Temple University.
- MacPhee, D. (2002). *Knowledge of infant development inventory: Manual*. Fort Collins, CO: Colorado State University.

- Mahoney, G., Boyce, G. G., Fewell, R. R., Spiker, D. ve Wheeden, C. A. (1998). The relationship of parent child interaction to the effectiveness of early intervention services for at-risk children and children with disabilities. *Topics in Early Childhood Special Education*, 18(1), 5-17.
- Merriam, S. B. (2015). *A guide to qualitative research patterns and practice* (S. Turan, Çev.). Ankara: Nobel.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (2014). *Nitel veri analizi* (S. Akbaba Altun ve A. Ersoy, Çev.). Ankara: Pegem.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2013). *Okul öncesi eğitim programı*. Ankara: MEB.
- Morawska, A., Filus, A., Haslam, D. ve Sanders, M. R. (2017). The international parenting survey: Rationale, development, and potential applications. *Comprehensive Child and Adolescent Nursing*, 42(1), 40-53. doi:10.1080/24694193.2017.1384082
- Morawska, A., Winter, L. ve Sanders, M. R. (2009). Parenting knowledge and its role in the prediction of dysfunctional parenting and disruptive child behaviour. *Child: Care, Health and Development*, 35(2), 217-226. doi:10.1111/j.1365-2214.2008.00929.x
- Nastasi, B. K., Hitchcock, J., Sarkar, S., Burkholder, G., Varjas, K. ve Jayasena, A. (2007). Mixed methods in intervention research: Theory to adaptation. *Journal of Mixed Methods Research*, 1(2), 164-182. doi:10.1177/1558689806298181
- National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. (2016). *Parenting matters: Supporting parents of children ages 0-8*. Washington, DC: The National Academies. doi:10.17226/21868
- Nowak, C. ve Heinrichs, N. (2008). A comprehensive meta-analysis of Triple P positive parenting program using hierarchical linear modeling: Effectiveness and moderating variables. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 11(3), 114-144. doi:10.1007/s10567-008-0033-0
- Okagaki, L. ve Bingham, G. E. (2005). Parents' social cognitions and their parenting behaviors. T. Luster ve L. Okagaki (Ed.), *Parenting: An ecological perspective* içinde (2. bs., s. 3-33). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Özkan Kunduracı, H. K. (2021). *Anne destek eğitim programının 24-36 aylık çocuğu olan annelerin ebeveynlik bilgileri ile görev öz yeterliklerine ve çocuklarının gelişimlerine etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Özkan Kunduracı, H. K. ve Aksoy, A. B. (2021a). Ebeveynlik görevlerinde öz yeterlik ölçeği kısa formu'nun Türkçeye uyarlanması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 19(2), 885-903. doi:10.37217/tebd.910519
- Özkan Kunduracı, H. K. ve Aksoy, A. B. (2021b). Ebeveynlik görevleri kontrol listesi'nin Türkçeye uyarlama çalışması. *Yaşadıkça Eğitim*, 35(2), 621-639. doi:10.33308/26674874.2021352313
- Pala, F. C., Doğan, A., Irmak, T. Y., Hastaoğlu, Z. Ş., Eslek, D., Açıkbaş, E. K. ... ve Aytekin, S. T. (2023). 2-6 yaş döneminde çocuğu olan ebeveynlere yönelik etkili ebeveynlik müdahale programının etkililiğinin değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 57, 1808-1825. doi:10.53444/deubefd.1289524
- Pallant, J. (2007). *SPSS survival manual: A step by step guide to data analysis using SPSS for Windows*. New York: Open University.
- Petch, J. ve Halford, W. K. (2008). Psycho-education to enhance couples' transition to parenthood. *Clinical Psychology Review*, 28(7), 1125-1137. doi:10.1016/j.cpr.2008.03.005
- Reich, S. (2005). What do mothers know? Maternal knowledge of child development. *Infant Mental Health Journal*, 26(2), 143-156. doi:10.1002/imhj.20038
- Sanders, M. R. (2008). Triple P-Positive Parenting Program as a public health approach to strengthening parenting. *Journal of Family Psychology*, 22(4), 506-517. doi:10.1037/0893-3200.22.3.506

- Sanders, M. R. ve Morawska, A. (2005). Can changing parental knowledge, dysfunctional expectations and attributions, and emotion regulation improve outcomes for children?. R. E. Tremblay, R. G. Barr ve R. D. Peters (Ed.), *Encyclopedia on early childhood development* içinde (s. 1-12). Canada QC: Centre for Excellence for Early Childhood Development.
- Sanders, M. R. ve Turner, K. M. T. (2018). The importance of parenting in influencing the lives of children. M. R. Sanders ve A. Morawska (Ed.), *Handbook of parenting and child development across the lifespan* içinde (s. 3-26). New York: Springer.
- Sanders, M. R. ve Woolley, M. L. (2005). The relationship between maternal self-efficacy and parenting practices: Implications for parent training. *Child: Care, Health and Development*, 31(1), 65-73. doi:10.1111/j.1365-2214.2005.00487.x
- September, S. J., Rich, E. G. ve Roman, N. V. (2016). The role of parenting styles and socio-economic status in parents' knowledge of child development. *Early Child Development and Care*, 186(7), 1060-1078. doi:10.1080/03004430.2015.1076399
- Smith, C., Perou, R. ve Lesesne, C. (2002). Parent education. M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting: Volume 4 social conditional and applied parenting* içinde (s. 389-409). USA: Lawrence Erlbaum.
- Swim, T. J. ve Watson, L. (2011). *Infants and toddlers curriculum and teaching* (7. bs.). USA: Wadsworth.
- Tudge, J. R., Merçon-Vargas, E. A., Liang, Y. ve Payir, A. (2022). The importance of Urie Bronfenbrenner's bioecological theory for early childhood education. L. E. Cohen ve S. Waite-Stupiansky (Ed.), *Theories of early childhood education* içinde (s. 50-61). New York: Routledge.
- Umberson, D. ve Thomeer, M. B. (2020). Family matters: Research on family ties and health, 2010 to 2020. *Journal of Marriage and Family*, 82(1), 404-419. doi:10.1111/jomf.12640
- Vale-Dias, M. L. ve Nobre-Lima, L. (2018). Parents knowledge about the development of children aged 2 to 6 years old. *INFAD Rev Psicología*, 4(1), 149-156. doi:10.17060/ijodaep.2018.n1.v4.1284
- Vally, Z. ve El Hichami, F. (2020). Knowledge about parenting as a predictor of behavioral discipline practices between mothers and fathers. *Psychological Studies*, 65(1), 40-50. doi:10.1007/s12646-019-00497-z
- van Rijen, E. H. M., Gasanova, N., Boonstra, A. M. ve Huijding, J. (2014). Psychometric qualities of the short form of the self-efficacy for parenting tasks index-toddler scale. *Child Psychiatry Human Development*, 45(4), 443-455. doi:10.1007/s10578-013-0414-6
- Veddovi, M., Gibson, F., Kenny, D. T., Bowen, J. ve Starte, D. (2004). Preterm behavior, maternal adjustment, and competencies in the newborn period: What influence do they have at 12 months postnatal age?. *Infant Mental Health Journal*, 25(6), 580-599. doi:10.1002/imhj.20026
- Winter, L., Morawska, A. ve Sanders, M. (2012a). The knowledge of effective parenting scale (KEPS): A tool for public health approaches to universal parenting programs. *The Journal of Primary Prevention*, 33(2), 85-97. doi:10.1007/s10935-012-0268-x
- Winter, L., Morawska, A. ve Sanders, M. R. (2012b). The effect of behavioral family intervention on knowledge of effective parenting strategies. *Journal of Child and Family Studies*, 21(6), 881-890. doi:10.1007/s10826-011-9548-y
- Yalaz, K., Anlar, B. ve Bayoğlu, B. (2009). *Denver developmental screening test II: Standardization in Turkey*. Ankara: Gelişimsel Çocuk Nörolojisi Derneği.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Zand, D. H., Pierce, K. J., Bultas, M. W., McMillin, S. E., Gott, R. M. ve Wilmott, J. (2015). Accuracy of knowledge of child development in mothers of children receiving early intervention services. *Journal of Early Intervention*, 37(3), 226-240. doi:10.1177/1053815115610633
- Zhong, J., He, Y., Gao, J., Wang, T. ve Luo, R. (2020). Parenting knowledge, parental investments, and early childhood development in rural households in Western China. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(8), 2792. doi:10.3390/ijerph17082792